

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESĪBU KATEDRA

SPECIALIZĒTO TIESU PAZĪMES LATVIJAS TIESU SISTĒMĀ

BAKALaura DARBS

Darba autors: **Rihards Ķupis**

Studenta apliecības Nr.: **rk12073**

Darba vadītājs: Lekt. **Mārcis Krūmiņš**

RĪGA, 2015

ANOTĀCIJA

Rihards Ķupis. Bakalaura darbs – specializēto tiesu pazīmes Latvijas tiesu sistēmā. Darba vadītājs – lekt. Mārcis Krūmiņš. Rīgā, 2015.gads.

Latvijas tiesu sistēma attīstās un tiek pilnveidota. Tiek meklēti veidi, kā novērst tās nepilnības, tai skaitā arī lietu izskatīšanas ilgos termiņus. Specializēto tiesu jēdziens Latvijas tiesību teorijā nav pilnīgi svešs, jo vēsturiski arī Latvijas teritorijā šādas tiesas ir pastāvējušas. Arī šobrīd Latvijā ir vairākas tiesas, kurās var saskatīt specializēto tiesu pazīmes. Ar šo darbu autors vēlas izprast specializēto tiesu būtību, aplūkot kā šīs tiesas ir konstruētas ārvalstīs un, salīdzināt tās ar Latvijas tiesu sistēmu.

Izpētot specializēto tiesu modeļus un Latvijas tiesu sistēmu, autors secina, ka līdzšinējie centieni efektīvizēt tiesu sistēmu, neapzināti ir noveduši līdz pilot izmēģinājumiem specializēto tiesu ieviešanai Latvijas tiesību sistēmā. Turpinoties tiesību attīstībai, agrāk vai vēlāk tiesību sistēmā, lai saglabātu tiesiskumu valstī, radīsies neizbēgama nepieciešamība pēc specializētajām tiesām. Tādēļ ir nepieciešams savlaicīgi ievērot norādes un veikt nepieciešamos pasākumus specializēto tiesu izveidei.

Darbs sastāv no 3 nodaļām, 8 apakšnodaļām, ievada un kopsavilkuma. Darbā izmantoti tādu autoru darbi, kā H. Gramckow, B. Walsh, M. B. Zimmer, kā arī S. Osipova, A. Strupišs un A. Rieba.

Atslēgvārdi:

Specializētās tiesas, specializētie tiesneši, tiesu efektivitāte, specializēto tiesu pazīmes Latvijas tiesu sistēmā.

ANOTATION

Rihards Kupis. Bachelor of law - Features of specialized courts in system of the courts of Latvia.

Advisor - lekt.Mārcis Krūmiņš. Riga, 2015th.

System of the courts of Latvia is continuously evolving and developing. There are being searched for the ways to prevent its imperfections, including caseworks with too long terms. The concept of specialized courts in Latvian legal system is not entirely unfamiliar, because historically such kind of courts has existed in Latvian territory. At present there are several visible signs of specialized courts in system of courts of Latvia. With this work the author wants to understand the nature of the specialized courts, to see how these courts are designed in foreign countries and compare them with the Latvian judicial system.

By studying models of specialized courts and the system of the courts of Latvia, the author concludes that so far efforts to improve the effectiveness of the system of courts of Latvia, unconsciously have led to the first tests to import specialized courts in Latvian legal system. Continuing the development of law, sooner or later, the legal system in order to preserve the justice in the country, there will be an unavoidable need for specialized courts. That is why it is necessary to constantly follow directions and take the necessary measures to establish specialized courts.

The work consists of three chapters, eight subsections, introduction and summary. In this work was used such authors works as H. Gramckow B. Walsh, M .B. Zimmer, and S. Osipova, A. Strupiņš and A. Rieba etc.

Keywords:

Specialized courts, specialized judges, effectiveness of the caseworks, features of specialized courts in the court system of Latvia

SATURS

ANOTĀCIJA	2
ANOTATION	3
IEVADS	5
1. LATVIJAS TIESĪBU SISTĒMAS IZVEIDOŠANA UN ATTĪSTĪBA	7
1.1. Tiesu iekārtas izveide XX.gs. sākumā un pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas.....	7
1.2. Tiesu iekārtas regulējums un tās uzbūve.....	9
1.3. Tiesu iekārtas tālāktīstības tendences.....	11
2. CIVILTIESISKO STRĪDU PAKĻAUTĪBA UN PIEKRITĪBA LATVIJĀ	12
2.1. Pakļautības un piekritības robežas	12
2.2. Tiesu efektivizēšanas process lietu piekritības ietvaros	14
3. SPECIALIZĒTĀS TIESAS	18
3.1. Specializētās tiesas jēdziens	18
3.2. Specializēto tiesu modeļi un veidi.....	20
3.3. Specializētās tiesas ārvalstu tiesību sistēmās	25
4. SPECIALIZĒTO TIESU PAZĪMES LATVIJAS TIESU SISTĒMĀ.....	29
KOPSAVILKUMS	35
IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS.....	37
Izmantotā literatūra	37
Normatīvie akti.....	39
Juridiskās prakses materiāli.....	40

IEVADS

Latvijas tiesību sistēmā pastāv trīs pakāpju tiesu sistēma, kurā nav ietverts tāds jēdziens kā „specializētās tiesas”. Ņemot vērā pēdējo gadu laikā veiktos grozījumus Civilprocesa likumā, pēc autora domām, tiesu sistēma Latvijā tiek lēnām modificēta un jau šobrīd tajā var saskatīt pazīmes, kas norāda uz „specializētajām tiesām”. Tomēr šāds apgalvojums nav viennozīmīgs, tāpēc ir nepieciešams izpētīt gan procesuālos grozījumus, gan tiesību teorijā pastāvošos viedokļus, gan arī tiesu praksē paustās atziņas par to, cik daudz no „specializētajām tiesām” Latvijas tiesību sistēma jau ir integrējusi un vai pastāv tāda iespēja, ka arī Latvijā kādreiz tiks nodalītas „specializētās tiesas”. Izvēloties veikt pētījumu par specializēto tiesu pazīmēm Latvijas tiesību sistēmā, autors uzskata, ka ņemot vērā sabiedrībā pastāvošo viedokli, ka tiesāšanās procesi ir pārāk ilgi un ekonomiski neizdevīgi, ir nepieciešams izpētīt specializēto tiesu pazīmju ietekmi ekonomiskajā jomā, liekot uzsvāru uz tiesu sistēmas efektivizēšanu procesuālās ekonomijas aspektā. Kopš Latvijā iestājās ekonomiskā krīze, strauji mainījās tiesu noslogotība. Visievērojamāk pieauga prasības lietās par parādu piedziņu un prasības lietās par darba strīdiem, kuru pieaugums ir novērojams divkārtšā apmērā. Neizpalika arī prasību pieaugums sarežģītākās lietās, kā maksātnespējas lietas vai lietas par kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem u.c.

Lai mazinātu tiesu noslogojumu, jau šobrīd civillietu izskatīšana tiek nodota citu apgabalu tiesu rīcībā uz mazāk noslogotām tiesām tādējādi izlīdzinot tiesu noslogotību un samazinot lietu izskatīšanas laiku, kā arī Civilprocesa likumā jau ir nostiprināts tas, ka dažas specifiskas lietu kategorijas, tiek skatītas konkrētās tiesās, tādēļ aktuāls ir jautājums, kā tas tiek izdarīts, un ko tas maina civilprocesuālajā kartībā un kā tas ietekmē visu Latvijas tiesu sistēmu kopumā.

Darba mērķis:

Izpētīt specializēto tiesu pazīmes, kas atrodamas Latvijas tiesību sistēmā. Noskaidrot, kā specializētās tiesas ietekmē tiesu darbību un vai tās spēj efektīvizēt tiesu procesu Latvijā.

Darba uzdevumi:

1. Analizēt tiesu sistēmas izveidošanu un attīstību Latvijā;
2. Izpētīt, kas ir specializētās tiesas, kur tādas ir sastopamas un kāpēc izveidotas;
3. Izpētīt pakļautības un piekritības jēdzienu saturu Latvijā;
4. Ņemot vērā civiltiesisko strīdu piekritību tiesām Latvijā, analizēt, kā tā ietekmē tiesu efektivitāti;
5. Izpētīt vai Latvijas tiesību sistēmā ir sastopamas specializēto tiesu pazīmes.

Zinātniskās pētniecības metodes:

Vēsturiskā pētniecības metode, ko autors darbā izmantos, tiks pielietota, lai noskaidrotu, kā tiesu sistēma attīstījās, aplūkojot tā laika autoru darbus un normatīvos aktus, kas tika izdoti laikā, kad tas notika. Tā ļaus objektīvāk nonākt pie rezultātiem, jo sniegs patiesāku informāciju, nekā tie tiesību avoti, kas tika sarakstīti mūsdienās, kas ir rakstīti jau no konkrētu autoru viedokļa, bet vairs nav kā pirmavots attiecīgajam tiesību jautājumam.

Indukcijas pētniecības metode arī tiks pielietota darbā, jo, pēc autora domām, lai nonāktu pie kāda secinājuma, ir nepieciešams izpētīt iespējami vairāk avotu, kas izveidos autora personīgo viedokli, gan attiecībā uz specializēto tiesu pazīmēm, gan to ietekmi Latvijas tiesību sistēmā. Informācija no dažādiem avotiem tiks apkopta vienuviet un analizēta šī darba ietvaros, lai nonāktu pie izvirzītā mērķa.

Pētniecības gaitā autors plāno izmantot Latvijas Universitātes bibliotēkās pieejamos tiesību avotus, bet tai pat laikā, ņemot vērā to, ka Latvijā temats par specializētajām tiesām ir maz aplūkots, tādēļ autors galvenokārt izmantos interneta resursus, lai apskatītu ārzemju literatūrā pieejamo informāciju. Kā pamatavoti uz kuriem autors balstīs pētījumu par specializētajām tiesām tiks izmantoti doktores Heike Gramckow un akadēmiķa Barry Walsh autoru darbs, kā arī ASV tieslietu padomnieka Markusa B. Zimmer izstrādātais pārskats par specializētajām tiesām. Papildus minētajam autors izmantots arī žurnālu „Jurista Vārds”, jo tajā ir visaktuālākā informācija, kas šobrīd ir pieejama Latvijas juristiem. Šajā žurnālā var iepazīties gan ar pieredzējušu tiesību zinātnieku viedokļiem, gan arī ar jauno juristu pētījumos atklātajiem uzskatiem, kas ļauj izkristalizēties arī autora personīgajam viedoklim, lai sasniegtu mērķi un izpildītu uzdevumus, ko ar šo darbu autors vēlējies īstenot.

1.LATVIJAS TIESĪBU SISTĒMAS IZVEIDOŠANA UN ATTĪSTĪBA

1.1. Tiesu iekārtas izveide XX.gs. sākumā un pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas

Latvijas sarežģītās vēstures dēļ tajā ne vienmēr ir pastāvējusi demokrātiska valsts pārvaldes iekārta. Tas ir atspoguļojies arī Latvijas tiesu sistēmā. Izsekojot līdzī Latvijas vēsturei, īpaši pievēršot uzmanību tās tiesību sistēmas attīstībai, var spilgti saskatīt tā laika varas tendences, kā arī katras varas ietekmi uz valsts tiesisko iekārtu. Mainoties pastāvošajai varai Latvijas tiesu sistēma ir piedzīvojusi daudzas reformas, kas savā ziņā ir kalpojis par labu pieredzi tiesu iekārtas izveidošanai mūsdienās. Latvijā tiesu sistēma un tiesības kopumā ir veidojušās aizgūstot tās no citām valstīm. Latvijas vēsture ir sarežģīta tieši tāpēc, ka Latvija ir izgājusi cauri diviem pasaules kariem, kuru laikā Latvijā ir pastāvējusi gan nacistiskās Vācijas, gan sociāldemokrātiskās Padomju Krievijas vara. Šīs abas varas ar savām atšķirīgajām ideoloģijām savas pastāvēšanas laikā veidoja arī atšķirīgas tiesu iekārtas, kuras spētu labāk nostiprināt katras varas ideoloģiju. Šo varu tiesu iekārtas ir ietekmējušas un sekmējušas to, lai tiesiskā iekārta Latvijā būtu tieši tāda, kāda tā ir šobrīd. Latvija, ieviešot Latvijas Republikas Satversmē preambulu ar 2014.gada 8.jūlija grozījumiem ir tiesību normu līmenī nostiprinājusi to, kam visi latvieši ir ticējuši jau kopš pirmā pasaules kara beigām, - „1918. gada 18.novembrī Latvijas valsts ir izveidota (...). Latvijas tauta neatzina okupācijas režīmus, pretojās tiem un atguva brīvību, 1990.gada 4.maijā atjaunojot valstisko neatkarību uz valsts nepārtrauktības pamata”¹, kas liecina par to, ka arī tiesību sistēmas pamati ir likti jau 20.gs. sākumā, proklamējot Latvijas valsti.

„1918.gada 17.novembrī tika izveidota Latvijas Tautas Padome (TP) un pieņemta tās politiskā platforma”², kurā gan „nekas netika minēts par tiesu varu Latvijā Republikā”³. „Jaunizveidotās Latvijas valsts tiesu iekārtas un procesuālo tiesību pamatus noteica Latvijas Tautas Padomes 1918.gada 6.decembrī izdotais pagaidu nolikums „Par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību”.”⁴ Ņemot vērā to, ka Latvijas Tautas Padome nebija tautas ievēlēta, tā tika dēvēta par „pagaidu likumdevējiestādi līdz demokrātiskām Latvijas parlamenta vēlēšanām, kuras 1918.gada rudenī un 1919.gadā nebija iespējams sarīkot vācu okupācijas un pilsoņu kara dēļ”⁵. Pirmās vēlēšanas, ar kurām tika ievēlēts Latvijas Satversmes Sapulce notika

¹ Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/267428-grozijums-latvijas-republikas-satversme> [aplūkots 2015.gada 5.novembrī]

² Latvijas tiesību vēsture (1914 - 2000). Prof. Dr. iur. Andreja Dītriha Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla “Latvijas vēsture” fonds, 2000, 150.lpp.

³ Turpat, 152.lpp.

⁴ Latvijas tiesību vēsture (1914 - 2000). Prof. Dr. iur. Andreja Dītriha Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla “Latvijas vēsture” fonds, 2000, 209.lpp.

⁵ Turpat, 151.lpp.

1920.gada 17. un 18. aprīlī, kas bija pirmais vēlētais likumdevējs Latvijā, kura galvenais mērķis bija Latvijas Republikas Satversmes izveidošana.⁶ Tomēr Latvijas Republikas Satversmes izstrādāšana bija ilgs un sarežģīts process, tāpēc tika pieņemti divi pagaidu konstitucionālie tiesību akti: 1.) Deklarācija par Latvijas valsti⁷; 2.) Latvijas Valsts iekārtas pagaidu noteikumi⁸, tomēr arī šajos noteikumos vēl netika pieminēta tiesu vara un valsts varas atzari.⁹ Tiesas konstitucionālā līmenī tika nostiprinātas tikai 1922.gada 15.februārī pieņemot Latvijas Republikas Satversmi, izveidojot nodaļu „Tiesas”, kas sastāvēja no 4 pantiem (82. – 86.p.).¹⁰

„Pēc neatkarības atjaunošanas Latvijas Republikas tiesu iekārtā bija ieviešamas demokrātiskai valstij atbilstošas pārmaiņas. Latvijas Republikas Augstākā padome 1992.gada 15.decembrī pieņēma likumu ”Par tiesu varu”, kurā noteica, ka „tiesu vara Latvijā pieder rajonu (pilsētu) tiesām, apgabaltiesām un Augstākajai tiesai”¹¹, līdz ar to tika sperti pirmie soļi, lai tiktu nostiprināta mums pazīstamā tiesu sistēma. Vēlāk šī tiesu struktūra tika iekļauta arī Latvijas Republikas Satversmes 82.pantā: „Tiesu Latvijā spriež rajona (pilsētas) tiesas, apgabaltiesas un Augstākā tiesa, bet kara vai izņēmuma stāvokļa gadījumā – arī kara tiesas”¹², tādējādi definējot tiesu sistēmu kā vienu no Latvijas Republikas konstitucionālajām institūcijām.¹³ Šādām konstitucionālām institūcijām piemīt valstisks nozīmīgums, kas nozīmē, ka valsts bez šīm institūcijām nebūtu iedomājama.

⁶ Latvijas tiesību vēsture (1914 - 2000). Prof. Dr. iur. Andreja Dītriha Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla “Latvijas vēsture” fonds, 2000, 161.lpp.

⁷ LR likums. Deklarācija par Latvijas valsti (27.05.1920.). Grām.: Lazdiņš J., Kučs A., Pleps J., Kusiņš G. Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015, 57.lpp.

⁸ LR likums. Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi (01.06.1920.).Grām.: Lazdiņš J., Kučs A., Pleps J., Kusiņš G. Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015, 58.lpp.

⁹ Latvijas tiesību vēsture (1914 - 2000). Prof. Dr. iur. Andreja Dītriha Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla “Latvijas vēsture” fonds, 2000, 162.lpp.

¹⁰ Turpat, 167.lpp.

¹¹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 34.lpp.

¹² LR likums. LR Satversme. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2015.gada 4.novembrī]

¹³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013

1.2. Tiesu iekārtas regulējums un tās uzbūve

Tiesu iekārta Latvijā ir konstituēta Satversmē.¹⁴ Jāņem vērā, ka 82.pantā minētais uzskaitījums nebūt nav izsmeļošs, jo kopš 2004.gada Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts un saskaņā ar tās noteikumiem pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 68.panta, Latvijā tiesu spriež arī Eiropas Savienības Tiesas.¹⁵ Satversmes 82. pantā ierakstītās tiesas, izņemot kara tiesas, ir pieskaitāmas pie vispārējās jurisdikcijas tiesām, bet bez vispārējās jurisdikcijas tiesām Latvijā pastāv arī citas tiesas, kā, piemēram, Latvijas Republikas Satversmes 85.pantā minētā Satversmes tiesa, un tiesas, kas izveidotas saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 86.pantu, kā arī šķīrējtiesas. Tiesu darbību organizatoriski Latvijā regulē likums „Par tiesu varu” un „Latvijas Republikas Satversme”. Tiesu sistēma Latvija ir izveidota atbilstoši Latvijas Republikas administratīvi teritoriālajam iedalījumam. Likuma „Par tiesu varu” 43. pants nosaka, ka Latvijā ir izveidota Augstākā tiesa, kuras sastāva ietilpst Administratīvo lietu departaments, Civillietu departaments un Krimināllietu departaments.¹⁶ Savukārt no likuma „Par tiesu varu” 35.panta ir redzams, ka bez augstākās tiesas Latvijas Republikas teritorijā ir izveidotas arī sešas apgabaltiesas, pa vienai apgabaltiesai katram Latvijas novadam, viena Administratīvā apgabaltiesa un atsevišķa apgabaltiesa Rīgā.¹⁷ Attiecīgi tā paša likuma 29. pants noregulē, ka katras apgabaltiesas darbības teritorijā tiek izveidots vismaz pa vienai rajona (pilsētas) tiesai, kuru ietvaros var tikt izveidotas struktūrvienības – tiesu nami, kurus izvieto attiecīgās rajona (pilsētas) tiesas darbības teritorijā.¹⁸ Attiecībā uz Satversmes tiesu, likums ”Par tiesu varu” nosaka, ka tās darbību regulē „Satversmes tiesas likums”. Satversmes tiesa ir neatkarīga tiesu varas institūcija.

Funkcionāli tiesu darbība tiek regulēta ar procesuāliem likumiem.¹⁹ Latvijā tiesas pamatfunkcijas nosaka Civilprocesa likums.²⁰ Taču tas nav vienīgais procesuālais likums, kas regulē tiesu darbību. Likuma „Par tiesu varu” 2.panta ceturtā daļa norāda uz atsevišķu likumu, kas regulē Satversmes tiesas darbību - „Satversmes tiesas likums”²¹, Administratīvo tiesu darbību regulē administratīvā procesa likums, arī zemesgrāmatu nodaļām ir speciāli izveidots likums - „Zemesgrāmatu likums”, bet šķīrējtiesu darbību regulē „Šķīrējtiesu likums”. Agrāk,

¹⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 39.lpp.

¹⁵ Satversmes tiesas 20.12.2006. spriedums lietā Nr. 2006-12-01. 9.2. punkts

¹⁶ LR likums. Likums „Par tiesu varu” . Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=62847> [aplūkots 2015.gada 20.novembrī]

¹⁷ Turpat.

¹⁸ Turpat.

¹⁹ Meikališa A., Tiesu Vara Latvijā, „Avots”- 1997, 47.lpp.

²⁰ LR likums. Civilprocesa likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2015.gada 4.novembrī]

²¹ LR likums. Likums „Par tiesu varu”. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=62847> [aplūkots 2015.gada 5.novembrī]

šķīrējtiesām nebija atsevišķi izveidots likums, bet bija atsevišķa nodaļa Civilprocesa likumā, kurā tika iekļautas normas par šķīrējtiesām. Šāds trūcīgs noregulējums nepiepildīja tiesības uz taisnīgu tiesu principu un likumdevējam nācās radīt atsevišķu Šķīrējtiesu likumu.

Svarīgi atzīmēt, ka padomju okupācijas laikā „PSRS tiesu iekārta paredzēja arī speciālās tiesas – kara tribunālus, dzelzceļa un ūdens transporta līnijtiesas. Šīs tiesas izskatīja savai kompetencei atbilstošas krimināllietas. Tā Latvijā tika izveidota Latvijas dzelzceļa līnijtiesa, kura izskatīja lietas par noziegumiem, kas grāva dzelzceļa transporta darbu”.²² Minētās PSRS laikā izveidotās tiesas nav vienīgās specializētās tiesas, kuras ir pastāvējušas Latvijas teritorijā. 1924.gadā uz likuma pamata tika izveidotas „Īres valdes”, kas izskatīja visus strīdus starp izīrētājiem un īrniekiem. To kompetence bija strikti noteikta un to kompetencē neietilpa tādu īres strīdu skatīšana, kas bija saistīta ar saimniecisku darbību²³. Tas liek domāt par to, ka jau 20 gs. vidū Latvijas teritorijā pastāvēja tāds fenomens kā specializētās tiesas, kas, lai arī uz neilgu laiku, tika realizēts Latvijā un ieviests tās tiesību sistēmā. Mūsdienu doktrīnā dominējošais viedoklis ir, ka Latvijas tiesību sistēmā nepastāv specializētās tiesas. Tomēr, mūsu tiesu sistēmā ir novērojamas spilgtas specializēto tiesu iezīmes, kuras atrodamas gan tiesu sistēmas funkcionālajā, gan organizatoriskajā regulējumā.

²² Latvijas tiesību vēsture (1914 - 2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Prof.Dr.iur.D.A.Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000

²³ V. Bukovskis. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933.g., 218.lpp – 219.lpp.

1.3. Tiesu iekārtas tālākattīstības tendences

Pēc autora domām, runājot par tiesu sistēmas attīstību Latvijā, jāatzīmē, ka Latvijā pastāvīgi tiek veiktas dažādas reformas, ar mērķi to uzlabot. Tā, piemēram, var minēt 2014.gada 26.augustā valdības atbalstītos grozījumus Civilprocesa likumā un citos likumos, kas izstrādāti, lai noslēgtu „tīro instanču” tiesas reformas ieviešanu. Ar reformas īstenošanu valdība cer efektīvizēt un pāātrināt lietu izskatīšanu, kā arī nodrošināt vienkāršāku, skaidrāku un caurskatāmāku tiesu instanču hierarhiju.²⁴ Mērķa sasniegšanai tiesām tiek noteikts instances monopols:

1. Rajona (pilsētu) tiesas izskatīs visas lietas kā pirmā tiesu instance;
2. Apgabaltiesas lietas skatīs tikai apelācijas kārtībā;
3. Augstākā tiesa lietas skatīs tikai kasācijas kārtībā.²⁵

Līdz šim paaugstinātas sarežģītības lietām piekritība bija noteikta apgabaltiesā kā pirmās instances tiesai, un šo tiesu spriedumus varēja pārsūdzēt Augstākajā tiesā, kas tos skatīja gan kā apelācijas instances (Augstākās tiesas tiesu palātas), gan kā kasācijas instance, kas savukārt radīja ne tikai papildus noslogojumu, bet arī iespējamu interešu konfliktu, kad Augstākajai tiesai bija jāskata kādu lietu kasācijas kārtībā, kuru tā bija skatījusi jau kā apelācijas instances tiesa. Papildus tiesu efektīvizēšanas nolūkā tika veikti grozījumi ar kuru palīdzību tika sadalītas vairākas tiesnešu funkcijas dažas nododot arī citām tiesību institūcijām.

2013. gadā Latvijas tiesu sistēma tika papildināta arī ar specializēto tiesu pazīmēm. Tika veikti grozījumi Civilprocesa likumā, kas paredzēja nodot konkrētu tiesību jautājumu izskatīšanu Jelgavas tiesa kompetencē. Pēc autora domām šāds solis līdzinās pilot izmēģinājumam specializēto tiesu ieviešanai Latvijas tiesību sistēmā.

²⁴ LR Tieslietu ministrija. Pāreja uz „tīro instanču” tiesu sistēmu turpinās. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/pareja-uz-tiro-instancu-tiesu-sistemu-turpinas> [aplūkots 2015.gada 22.novembris]

²⁵ Turpat.

2.CIVILTIESISKO STRĪDU PAKĻAUTĪBA UN PIEKRITĪBA LATVIJĀ

2.1.Pakļautības un piekritības robežas

„Pakļaujamība nozīme piemērotību tiesu varai.”²⁶ Civilprocesa likumā ir izveidota atsevišķa nodaļa (3.nodaļa), kas regulē to, kam ir piekritīgi un kam pakļauti civiltiesiskie strīdi. Civilprocesa likuma 23.panta pirmā daļa nosaka, ka „visi civiltiesiskie strīdi ir pakļauti tiesai, ja likumā nav noteikts citādi. Tas neatņem pusēm tiesības savstarpēji vienojoties, griezties strīda izšķiršanai šķīrējtiesā vai izmantot mediāciju”²⁷, tādējādi likumdevējs ir radījis iespējamās atkāpes no Latvijas Republikas Satversmes 82.pantā minētajām tiesību aizsardzības iestādēm, piešķirot tiesību subjektam papildu iespējas, kā aizstāvēt savas aizskartās tiesības. J. Rozenbergs Civilprocesa komentāros ir izcēlis trīs pakļautības veidus:

- Alternatīva pakļautība – tiesību subjektam ir noteiktas izvēles iespējas starp dažām tiesību aizsardzības institūcijām . Piemēram: Laulības šķiršanas gadījumā likums paredz laulātajiem iespēju vērsties pie notāra ar lūgumu šķirt laulību vai arī vērsties tiesā ar prasību.

- Nosacīta pakļautība – tiesību subjektam ir uzlikts papildus pienākums pēc kura izpildes tas būs tiesīgs vērsties tiesā, lai aizstāvētu savas intereses. Piemēram: Administratīvā procesa likuma 278.panta 1.punktā noteikts, ka tiesa atstāj pieteikumu bez izskatīšanas, ja pieteicējs nav ievērojis likumā noteikto lietas iepriekšējās ārpustiesas izskatīšanas kārtību. Tas nozīmē, ka personai, kura vēlas aizsargāt savas tiesības tiesas ceļā vispirms jāvērsas iestādē, kura ir aizskārusi personas tiesības un tikai tad persona iegūst tiesības vērsties tiesā.

- Līgumiskā pakļautība – tiesību subjektam iepriekš vienojoties ar pretējo pusi ir iespēja nodot strīdu izskatīšanai šķīrējtiesā vai atrisināt to mediācijas ceļā.²⁸

No Civilprocesa likuma 23.panta izriet, ka termins „pakļautība” ietver sevī norādi uz to, kādām institūcijām ir tiesības skatīt attiecīgo civiltiesisko strīdu. Tā kā Latvijas Republikas Satversmes 86. panta pirmajā daļā ir nostiprināts tiesiskai valstij svarīgs princips: „Tiesu var spriest tikai tie orgāni, kuriem šīs tiesības piešķir likums, un tikai likumā paredzētā kārtībā”²⁹, arī attiecībā uz specializētajām tiesām, tas ir jāņem vērā, lai noteiktu vai civiltiesiskie strīdi tām būtu pakļauti. No Civilprocesa likuma izriet arī tas, ka pakļautības jautājumu var izlemt tiesa vai tiesnesis un, ja tiek atzīts, ka strīds nav pakļauts tiesai, tad savā lēmumā tiesa vai tiesnesis norāda iestādi, kuras kompetencē (jeb pakļautībā) ir attiecīgais strīds.

²⁶ ZīleZ.L. Tiesu varas robežas. Likums un tiesības. 3.sējums, Nr.7(23), 2001.gada jūlijs. 200.lpp.

²⁷ LR likums. Civilprocesa likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2015.gada 9.novembrī]

²⁸ Civilprocesa likuma komentāri. Papildinātais izdevums. Autoru kolektīvs. Prof. K.Torgāna un M.Dudeļa vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2001, 32.lpp.

²⁹ LR likums. LR Satversme. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 2015.gada 9.novembrī]

Savukārt pavisam cita nozīme ir jēdzienam „piekritība”, piekritība attiecas uz pakļautu lietu sadali starp tiesām, kas labi saskatāms Civilprocesa likuma 24.pantā kurā ir noteikts, ka

Rajona (pilsētas) tiesas izskata civillietas kā pirmās instances tiesa. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa izskata lietas, kuru materiālos ir iekļauts valsts noslēpuma objekts, un lietas par patenttiesību, pusvadītāju izstrādājumu topogrāfiju, dizainparaugu, preču zīmju un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību. Rajona (pilsētas) tiesas zemesgrāmatu nodaļa izskata pieteikumus par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu un saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, kā arī pieteikumus par izsoles aktu apstiprināšanu, izņemot to apstiprināšanu maksātnespējas procesa lietās.

(2)Apgabaltiesa kā apelācijas instance izskata lietas apelācijas kārtībā.

(3)Augstākā tiesa kā kasācijas instance izskata lietas kasācijas kārtībā”³⁰ .

No šī panta var redzēt, ka jēdziens „piekritība” ir šaurāks, jo tas nosaka jau smalkāk, kuras tiesas skatīs attiecīgo strīdu, nevis to vai strīds vispār ir pakļauts tiesai kā neatkarīgai institūcijai, kā tas būtu „pakļautības” gadījumā. No Civilprocesa likuma 24.panta izriet arī dažas pazīmes, kas liecina par specializēto tiesu pazīmēm Latvijas tiesību sistēmā.

Civiltiesiska rakstura lietās jurisdikcija ir gan pakļautību, gan piekritību ietverošs procesuālo tiesību institūts, kuru attiecīgi var sadalīt pakļautībā un piekritībā.³¹

³⁰ LR likums. Civilprocesa likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2015.gada 10.novembrī]

³¹ Rasnačs L. Promocijas darba kopsavilkums: Jurisdikcija un tās noteikšana civiltiesiska rakstura lietās. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/kopsavilkums_Lauris_Rasna%C4%8Ds_LV.pdf [aplūkots 2015.gada 02.decembrī]

2.2. Tiesu efektivizēšanas process lietu piekritības ietvaros

Galvenais Latvijas tiesu sistēmas izaicinājums ir nodrošināt tiesisku, efektīvu, kvalitatīvu un sabiedrības vajadzībām atbilstošu tiesu sistēmas darbību, sekmējot tādu no taisnīgas tiesas jēdziena izrietošu tiesu varas pamatvērtību realizāciju kā efektīva tiesas procesa norise saprātīgā termiņā.³² Šo Tieslietu ministrijas uzstādīto mērķi atbalsta arī autors, jo tiesības uz taisnīgu tiesu ir viens no svarīgākajiem cilvēktiesību ievērošanas nosacījumiem.³³

Mūsdienās pie straujās tehnoloģiju attīstības līmeņa strauji attīstās arī valstis. Valstu attīstības pamatā ir strauji augoša ekonomika. Kā jau katras ekonomikas pamatā arī valsts attīstības, pamatā ir veiksmīga fizisku, juridisku un publisku personu sadarbība caur dažādiem darījumiem, ar kuru palīdzību tiek veicināta ekonomiskā aprīte, kas uzlabo iedzīvotāju labklājības līmeni valstī. Tomēr nereti gadās, ka *force majeure* vai kādu citu apstākļu dēļ, darījumi izrādās neveiksmīgi. Šādu apstākļu rezultātā rodas nesaskaņas darījumu dalībnieku starpā par darījuma izpildi un aptur turpmāku sadarbību, kas savukārt kavē tālāku izaugsmi. Lai attīstība būtu stabila un nepārtraukta ir nepieciešams pēc iespējas ātrāk novērst radušos strīdu starp iesaistītajām pusēm. Demokrātiskā valstī šādu strīdu atrisināšana gulstas uz valsts atbildības pleciem. Latvijas Republikas Satversmē jau kopš 1922.gada pirmajā pantā ir ierakstīts, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, kas nozīmē, ka Latvija atzīst Š.L.de Monteskjē teoriju par varas dalīšanu no kuras izriet, ka demokrātiskai valstij ir jānodrošina pastāvīga un neatkarīga tiesu vara. Kā arī ar 1998.g. Latvijas Republikas Satversmē ir iekļauta 8.nodaļa, kur 92. pantā ir noteiktas cilvēka pamattiesības uz taisnīgu tiesu. Kā atzinusi Satversmes tiesa, jēdziens „taisnīga tiesa” ietver sevī divus aspektus: taisnīga tiesa kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta.³⁴ Valsts pienākums nodrošināt personas tiesību uz taisnīgu tiesu ievērošanu un īstenošanu pamatā izpaužas kā pozitīvs pienākums.³⁵ Savukārt tiesības uz tiesas pieejamību ir viens no būtiskākajiem taisnīgas tiesas elementiem un valsts pienākums tiesības uz tiesas pieejamību nodrošināšanā izpaužas tādējādi, ka valstij ir jāizveido tiesa, kurā personas vismaz vienā pakāpē var vērsties strīda atrisināšanai.³⁶ Šodien Latvijā pastāv vairāki tiesiski veidi kā risināt strīdus. Pusēm pastāv izvēles iespēja izmantot vispārējās jurisdikcijas tiesas pakalpojumus, vai izmantot

³² LR Ministru kabineta tiesību aktu projekti. Tiesu iekārtas attīstības pamatnostādnes 2009.–2015.gadam. Apstiprinātas ar Ministru kabineta 2009.gada 7.oktobra rīkojumu Nr.685 (prot. Nr.60,41.§). Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40115639> [aplūkots 2015.gada 02.decembrī]

³³ LR Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka palattiesības. Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 124.lpp.

³⁴ Satversmes tiesas 2010.gada 17.maija spriedums lietā Nr. 2009-93-01, 8.1. punkts..

³⁵ LR Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka palattiesības. Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 125.lpp.

³⁶ Turpat, 125.lpp.

šķīrējtiesas, vai mediācijas priekšrocības. Šķīrējtiesa nav mūsu valsts tiesu sistēmas sastāvdaļa un tā neīsteno tiesu varu valstī. Šķīrējtiesa ir sabiedrības jurisdikcijas iestāde.³⁷ Atsevišķos gadījumos likums nemaz nepieļauj izvēles iespēju, izslēdzot kādu no iespējam norādot tiesību normā konkrēto tiesību institūciju, kura ir tiesīga skatīt tiesību jautājumu vai arī nosakot, ka attiecīgā iestāde šos jautājumus neizskata – tas izriet no strīda specifikas. Kā piemēru var minēt darba strīdus, kuru gadījumā likumdevējs ar tiesību normu ir skaidri noteicis, ka šķīrējtiesas kompetencē neietilpst strīdi starp darbinieku un darba devēju, ja strīds radies, slēdzot, grozot, izbeidzot vai pildot darba līgumu, kā arī piemērojot vai tulkojot tiesību normas, darba koplīguma vai darba kārtības noteikumus.³⁸ Arī mediācija Latvijā vel nav tik plaši pazīstama un tā strīdu risināšanā netiek bieži izmantota. Tikai pavisam nesen, 2014.gada maijā tika pieņemts „Mediācijas likums” un reizē tika izdarīti grozījumi Civillikumā, kura panti tika papildināti ar regulējumu par mediācijas izmantošanu. Pēc autora domām, jeb kurš jaunievedumiem likumos ir jāuztver kā produkts, kuram ir nepieciešams pierašanas laiks, laika periods, kurā junievedums tiek pieņemts no sabiedrības puses un tas adoptējas tiesību sistēmā. Pierašanas laika perioda ilgums ir atkarīgs no jaunieveduma pievilcības. Mediācijas gadījumā pievilcību raksturo procesa izmaksas un atrisinājuma sasniegšanas ātrums. Jo zemākas izmaksas vai ātrāks atrisinājums, jo pievilcīgāk izskatīsies mediācijas process. Līdz šim, nekur plaši nav bijušas diskusijas par to, cik izdevīgs strīdu risināšanā ir mediācijas process, jo trūkst pozitīvu precedentu. Galvenais mīnus mediācijā ir tas, ka procesa ietvaros var tikt iztērēt liela nauda, bet atrisinājumu tas negarantē un beigās tiesību subjektam tik un tā var nākties vērsties tiesā, lai aizstāvētu savas aizskartās intereses un atkārtoti maksāt naudu jau advokātam. Pēc autora domām, lai mediācijas procesu padarītu pievilcīgāku, būtu jārada iespēja atgūt mediācijas procesā iztērētos līdzekļus gadījumos, kad netiek panākta vienošanās un tomēr strīds tiek risināts tiesas ceļā.

Problēma, kas iezīmējas strīdu risināšanā tiesās ceļā ir novērojama pastāvošajā viedoklī, ka tiesāšanās ir pārāk ilgs un pārāk dārgs process. Lai arī demokrātiskas valsts statuss nenozīmē bezmaksas tiesas, tas tomēr uzliek valstij pienākumu rast kompromisu starp valsts un sabiedrības ekonomiskajām interesēm. Šādu kompromisu var panākt nosakot samērīgas nodevas prasību pieteikšanai un efektīvizējot tiesu darbību, lai panāktu saprātīgus termiņus lietu izskatīšanai. Pēc autora domām, tiesas izdevumi pašreizējā noregulējumā ir pieņemami un sarežģījumus nerada, jo pusēm pastāv iespēja strīdu risināt arī citos veidos, bet, kā liecina statistikas dati, tad pieprasījums strīdu risināšanai tiesā tikai pieaug, kas norāda uz to, ka

³⁷ Meikališa A., Tiesu Vara Latvijā, „Avots”- 1997, 52.lpp.

³⁸ LR likums. Šķīrējtiesu likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=269189> [aplūkots 2015.gada 12.novembrī]

nepieciešams domāt par tiesu efektivitāti. Jau iepriekšējās nodaļās autors pievērta uzmanību ievērojamām pārmaiņām tiesu sistēmas efektīvizēšanā vienkāršojot institucionālo piekritību. Ar 2013. gada 19. decembra likumu "Grozījumi Civilprocesa likumā" tika uzsākta „Tīro instanču” reformas realizācija. Līdz 2016.gada beigām no tiesu sistēmas ir plānots izslēgt Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātu. Minētās reformas īstenošanai pakāpeniski tika pārdalīta kompetence starp tiesu instancēm, veicot grozījumus Civilprocesa likuma 24.pantā, paredzot, ka pieteikumi par nekustamā īpašuma izsoles aktu apstiprināšanu tiek nodoti rajonu (pilsētu) zemesgrāmatu nodaļām, lietas par patenttiesību, preču zīmju un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību tiek nodotas Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesai.³⁹

Lai runātu par tiesu efektīvizēšanu ir jāsaprot, kas ir tas, kas visprecīzāk raksturo efektīvu tiesu. Vispārējais efektīvitātes princips sevī ietver nosacījumu, ka ar pēc iespējas mazākiem līdzekļiem nepieciešams paveikt pēc iespējas vairāk. Mainoties kādam no šiem rādītājiem proporcionāli zūd arī efektīvitāte. Šeit rodas nozīmīgs jautājums. Kā tad izmērīt vai tiek paveikts pēc iespējas vairāk ar pēc iespējas mazākiem līdzekļiem? Pēc autora domām attiecībā uz tiesu sistēmas efektīvitātes pārbaudīšanu nav iespējams tik viennozīmīgi atbildēt uz tādu jautājumu, jo šajā gadījuma pastāv daudzi faktori, kas to var ietekmēt.

Pētījumā par "Tiesu varas neatkarības un efektīvitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves" pētījuma izstrādātājiem tika izvirzīts uzdevums – atrast slēptās rezerves tiesu varas darbībā, kuras ļautu ar minimālu resursu patēriņu sakārtot un efektīvizēt tiesu darbību.⁴⁰ Pētījuma autori iedalīja faktorus, kas ietekmē tiesu efektivitāti sekojošās grupās: strukturālie, funkcionālie, procesuālie faktori, kā arī atsevišķi izdalot informācijas pieejamības un juridiskās kultūra ietekmi uz tiesāšanās ilgumu.⁴¹ Pētījumā tiek norādīts, ka strukturāli problēmu rada jauktais lietu sadalījums pirmajā instancē, kad apgabaltiesai nākas skatīt atsevišķas lietas kā pirmās instances tiesai. Šāda sadalījuma pamatojums neiztur kritiku un kā risinājums tiek piedāvāts veidot sistēmu, kurā visas lietas vispirms nonāk rajona (pilsētas) tiesā kā pirmās instances tiesā.⁴² Nu jau ir veikti vairāki likuma grozījumi „Tīro instanču” reformas ietvaros, lai realizētu pētījumā izteikto ieteikumu. Funkcionāli problēmu veido daudzās lietas civilprocesā, kur tiesiskais noregulējums tiek panākts tikai ar formālu tiesneša darbību – vēstules nosūtīšana, zīmoga vai paraksta uzlikšana utm. Kā tiek norādīts pētījumā, lietas, kurām varētu mainīt piekritību ir „saistību piespiedu izpildīšana brīdinājuma kārtībā,

³⁹ LR likums. Civilprocesa likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2015.gada 05.decembrī]

⁴⁰ Osipova S., Strupiņš A., Rieba A. Tiesu varas neatkarības un efektīvitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves. Jurista Vārds. 2010.gada 9.marts. Nr.10 (605). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/206150-tiesu-varas-neatkaribas-un-efektivitates-palielinasanas-un-nostiprinanas-rezerves/> [aplūkots 2015. gada 5.decembrī]

⁴¹ Turpat

⁴² Turpat

saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana, laulības šķiršana, kur nav strīdu starp laulātajiem, ārvalstu tiesu nolēmumu atzīšana, nekustamā īpašuma brīvprātīga pārdošana tiesas ceļā un saistības priekšmeta iesniegšana tiesai glabājumā”⁴³. Šeit atkal jāatzīmē jau veiksmīgi sasniegtais, jo vairāku lietu kategoriju piekritība ir veiksmīgi sadalīta, tā, piemēram, var minēt lietas par laulību šķiršanu, kur lietā nepastāv strīds starp laulātajiem ir nodotas notāru rīcībā. Tomēr ne visas lietu kategorijas var nodot citam tiesību aizsargājošām instancēm. Lai pieņemtu šādu lēmumu ir jāņem vērā arī ekonomiskie apsvērumi.⁴⁴ Tā, piemēram, lietas ar saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā un saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu ir nodotas zemesgrāmatu nodaļām, tādējādi saglabājot valsts nodevas ienākumus no šo lietu kategorijām tiesu sistēmā⁴⁵.

⁴³ Osipova S., Strupišs A., Rieba A. Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves. Jurista Vārds. 2010. gada 9. marts. Nr. 10 (605). Pēcjams: <http://www.juristavards.lv/doc/206150-tiesu-varas-neatkaribas-un-efektivitates-palielinanas-un-nostiprinanas-rezerves/> [aplūkots 2015. gada 05. decembrī]

⁴⁴ Turpat.

⁴⁵ Turpat

3.SPECIALIZĒTĀS TIESAS

3.1. Specializētās tiesas jēdziens

Ar jēdzienu specializēts tiek apzīmēts tāds, kas ir īpaši paredzēts kādai noteiktai darbībai vai saistīts ar kādu noteiktu darbību - darbības nozari.⁴⁶ Arī attiecībā uz specializētajām tiesām vārda „specializēts” būtība paliek nemainīga, jo, kā minēts vārda skaidrojumā, arī specializētās tiesas ir paredzētas kādai noteiktai darbībai. Tas izpaužas kā noteikta jurisdikcija, kāda noteikta tiesību jautājuma risināšanā.⁴⁷ Bet tomēr specializēto tiesu jēdzienu nedrīkst attiecināt tikai uz institucionālo iekārtu, jo tas var apzīmēt arī specializētu procesuālo kārtību, kādā tiek risināts tiesību jautājums. Šāda specializēta procesuālā kārtība var tikt piemērota personām ar garīga rakstura traucējumiem, mazgadīgām personām, u.c. Amerikas Savienoto Valstu tiesu sistēmā pat pastāv atsevišķas specializētas tiesas kara veterāniem.⁴⁸

Tā kā tiesību sistēma ir ļoti plaša un tiesības bieži vien nav iespējams skatīt atrauti vienu no otras, nereti specializēto tiesu kompetence arī mēdz būt plašāka, bet tomēr saglabājot to specializāciju uz tām noteikto jurisdikciju. Specializētās tiesas arī tiek definētas kā tribunāli ar šauri fokusētu jurisdikciju.⁴⁹ Specializētās tiesas var kalpot arī kā līdzeklis likuma vienveidīgai izmantošanai.⁵⁰ Iespējams tieši tādēļ specializētās tiesas ir tik ļoti populāras ASV, anglosakšu tiesību saimē, kur pastāv precedentu tiesības. Jo ar specializēto tiesu palīdzību tiek veidota kompetentas iestādes judikatūra, līdzīgi kā tas ir Latvijā ar Satversmes tiesu. Šādai judikatūrai piemīt preventīva funkcija, mudinot kādā strīdā iesaistītās puses atrisināt radušos strīdu nevēršoties tiesā.

Specializēto tiesu jēdziens ir cieši saistīts arī ar tiesnešu specializāciju, kuri darbojas attiecīgajā tiesā. Visbiežāk Specializēto tiesu kompetencē tiek nodoti tiesību jautājumi, kuru izskatīšana rada sarežģītas lietas. Lai sasniegtu atrisinājumu ir nepieciešama papildus iedziļināšanās un katrs jautājums aizņem vairāk laika un prasa specifiskas zināšanas. „Kā rakstījis franču jurists M.Oriū, vidusmēra tiesnesis nevar būt speciālists visās lietās, bet ir vienkāršs cilvēks, kas labi pārzina vienkāršās dzīves juridiskos jautājumus. Taču ārpus šiem jautājumiem viņš var būt nekompetents”⁵¹. Specializēto tiesu efektivitātes pamat tēze ir, ka ar

⁴⁶ Skaidrojošā vārdnīca. Piejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/speciāls> [aplūkots 2015.gada 01.novembrī]

⁴⁷ Markus B. Zimmer. Overview Of Specialized Courts. International Journal For Court Administration. August 2009. Piejams: <http://www.iacajournal.org/articles/10.18352/ijca.111/galley/92/download/> [aplūkots 2015.gada 01. novembrī]

⁴⁸ Turpat

⁴⁹ Turpat

⁵⁰ Turpat

⁵¹ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004. - 547. lpp.

attiecīgi padziļinātām zināšanām konkrētos jautājumos, tiesnesis ir spējīgs lietu atrisināt ātrāk, ar mazāk resursiem un kvalitatīvāk. Tādēļ specializēto tiesu tiesnešiem ir jābūt ar padziļinātām zināšanām konkrētās tiesas jurisdikcijas jautājumos – jābūt specializācijas profesionāļiem. Tā kā ieilgušas lietas tiesās kaitē ekonomikai, jo rada zaudējumus ne tikai strīdā iesaistītajām pusēm, bet arī valstij, parasti par specializēto tiesu uzdevumu tiek izvirzīta tiesu sistēmas efektīvizēšana. Vai tiesa spēs pildīt savu funkciju efektīvi lielākā mērā ir atkarīgs no tiesnešiem. Taču izvēloties tiesnešu specializāciju ir jābūt piesardzīgiem. Jo, kā jau autors minēja, ne visus tiesību jautājumus var skatīt nošķirti no citiem tiesību jautājumiem, lai panāktu taisnīgu spriedumu tiesnesim ir jāspēj orientēties visā tiesību sistēmā. Kā tiek norādīts vairākos pētījumos, līdz ar tiesnešu specializāciju tiek apdraudēta tiesnešu spēja skatīt lietu ar plašāku redzes loku.

3.2. Specializēto tiesu modeļi un veidi

Visā pasaulē specializētās tiesas iegūst arvien lielāku popularitāti. Uz to norāda arī Eiropas Padomes tiesnešu konsultatīvā darba grupa, skaidrojot nepieciešamību pēc specializētajām tiesām ar dažādu speciālo likumu pieaugošo skaitu un arvien sarežģītāku tiesību jautājumu rašanos.⁵² Taču specializēto tiesu izveidei var būt arī citi iemesli. Šo apgalvojumu pamato tas, ka daudzās valstīs, kurās ir izveidotas specializētās tiesas, atšķiras specializētajām tiesām nodotās pilnvaras un izskatāmie tiesību jautājumi. Kā arī atšķiras pašu specializēto tiesu uzbūve. Specializēto tiesu specializācijai nepastāv nekādi ierobežojumi, tās var tikt izveidots kā civiltiesību tiesību jomā tā arī administratīvo tiesību, krimināltiesību vai pat starptautisko tiesību jomā. Specializācija var tikt veidota arī pēc tiesību subjektiem, nosakot, ka specializētās tiesas kompetencē ietilpst skatīt tikai tas lietas kurās puse ir kāds konkrēts tiesību subjekts, vai subjektu grupa – piemēram bankas, imigranti/ārvalstnieki, personas ar garīga rakstura traucējumiem utm. Kā arī jurisdikciju var noteikt pēc teritorijas. Specializācija var būt saistīta gan ar ekonomisko gan sociālo nozīmīgumu. Šādas atšķirības starp specializētajām tiesām ir atkarīgas no katras valsts tiesiskās uzbūves – ar to saprotot ne tikai tiesu institucionālo iekārtu, bet arī materiālo tiesību specifiku un no katras valsts tiesībās pastāvošās nepieciešamības. Mērķis kādēļ valstis veido specializētās tiesas ir grūti definējams, jo katrā valstī, kurā tiek veidotas specializētās tiesas, mērķis var būt atšķirīgs. Specializētās tiesas var būt izveidotas, lai uzlabotu tiesu sistēmu vai stimulētu ekonomisko izaugsmi. Tomēr vis biežāk specializētās tiesas tiek izveidotas ar nolūku uzlabot tiesu sistēmu - atslogojot vispārējās jurisdikcijas tiesu darbu, nododot konkrētu specifisku un sarežģītu jautājumu risināšanu specializēto tiesu kompetencē. Tādēļ arī Specializētās tiesas mēdz būt ar dažādu kompleksitāti, kas ir atkarīga no tā cik nopietna ir situācija tiesību sistēmā.

Kā savā pētījumā par specializētajām tiesām ir norādījusi Hamburgas universitātes doktore Heike Gramckow un akadēmiķis Barry Walsh, pastāv vairāki specializēto tiesu modeļi, pētījumā izdalot trīs modeļus:

- Pirmais no specializēto tiesu modeļiem piedāvā izveidot specializētās tiesas kā atsevišķas tiesas vai pat izveidot atsevišķu tiesu sistēmu, kura būtu nošķirta no vispārējās tiesu sistēmas ar atsevišķiem tiesu namiem savu institucionālo hierarhiju un procesuālo regulējumu. Līdzīgi kā tas ir ar Administratīvo tiesu Latvijā. Šāds modelis pastāv Vācijas tiesu sistēmā;

⁵² Council of Europe. Human Rights and Rule of Law. Working Party of the CCJE. Report of the 22nd Meeting. Strasbourg, 19 April 2012. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1949541&Site=&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679> [aplūkots 2015.gada 05.decembrī]

- Otrs izvirzītais modelis piedāvā izveidot specializētās tiesas kā vispārējo tiesu atzarus, iekļaujot specializētās tiesas vispārējo tiesu sistēmā. Šī modeļa izveidošanā nav nepieciešms radīt jaunas tiesas vai tiesu sistēmu, jo tas paredz izmantot jau pastāvošās tiesu sistēmas tiesas un to tiesnešus. Līdzīgi kā tas ir ar Jelgavas tiesu Latvijā. Šo modeli izmanto Indijā un Jaunzēlandē;

- Trešais specializācijas modelis atšķiras no pirmajiem diviem ar to, ka tas nav tik daudz saistīts ar tiesu sistēmas struktūru, kā ar tiesnešu profesionālo ievirzi. Tas paredz ad hoc tiesnešu izveidi, kuri kalpotu kā referenti, konkrētā jautājumā sniedzot atzinumu par konkrēto jautājumu.⁵³ Latvijā līdzīga loma Kriminālprocesa likuma 40. pantā ir noteikta izmeklēšanas tiesnesim, kuram tiesas priekšsēdētājs uz noteiktu laiku likumā noteiktajos gadījumos un kārtībā uzdevis kontrolēt cilvēktiesību ievērošanu kriminālprocesos⁵⁴

Katrs no minētajiem modeļiem piedāvā atšķirīgu pieeju tiesību jautājumu risināšanā, kas var novest arī pie atsevišķiem rezultātiem. Modelis, kurš vienā valstī kalpoja nevainojami un piepildīja cerēto mērķi tiesību jautājumu risināšanā, citā valstī tāda paša jautājuma risināšanā var neattaisnoties. Ņemot vērā to, cik katrs no specializēto tiesu modeļiem ir atšķirīgs un to, cik dažādi katrs no modeļiem var ietekmēt rezultātu, izvēlēties kurš no modeļiem būtu piemērotākais pavisam noteikti ir sarežģīts un atbildīgs uzdevums. Lai izpildītu šo uzdevumu ir jāapskata tiesu sistēma kopumā un jāmeklē identifikātori, kas norāda uz specializēto tiesu nepieciešamību. Anglijas Augstākās tiesas tiesnesis Edward Cazalet savā pētījumā par specializētajām tiesām izdala vairākus jautājumus, kuru atbildes palīdzētu saprast vai ir nepieciešams izveidot specializētās tiesas un kādu modeli labāk izvēlēties:

- Vai pastāvošo nepieciešamību pēc specializētās tiesas var definēt kā ilgstošu vai tikai pagaidu?

- Vai valstī jau ir izveidojusies pieredze, prakse kas varētu veicināt specializēto tiesu izveidi? Vai iepriekš ir veikti kādi izmēģinājumi ieviešot tiesību sistēmā, specializēto tiesu elementus?

- Izvērtējot normatīvos aktus valstīm, ir jāsaprot kuri no tiem varētu paaugstināt izskatāmo lietu skaitu, kādā tiesību jautājumā, un, vai šo lietu izskatīšanai būs nepieciešamas specializētas zināšanas?

⁵³ Gramckow H., Walsh B. Developing Specialized Court Services. International Experiences and Lessons Learned. Legal Vice Presidency. The World Bank, 2013. Pieejams: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16677/819460WP0Devel00Box379851B00PUBLIC0.pdf?sequence=1> [aplūkots 2015.gada 06.decembrī]

⁵⁴ LR likums. Krimināllikums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2015.gada 06.decembrī]

•Vai ir bijuši izteikti pretrunīgi spriedumi vai lēmumi konkrētajā jomā? Kā šie lēmumi ir ietekmējuši lietas tālāku izskatīšanu, vai tie ir paildzinājuši lietas skatīšanu, vai pretēji – atturējuši lietas dalībniekus no vēršanās tiesā?

• Vai vispārējās tiesās veidojas palielināts neizskatīto lietu skaits, kāda attiecīgā tiesību jautājuma risināšanā?

•Vai ir bijušas pamatotas sūdzības par lietu izskatīšanas ilgumu no lietā iesaistītajām pusēm. Vai par to ir veikti pētījumi doktrīnās, bijušas diskusijas no tiesnešu vidus utm.⁵⁵

Ja atbilde uz pirmo jautājumu liecina par to, ka nepieciešamība ir tikai īslaicīga, tad tiesu sistēmas efektīvizēšanai nebūtu ieteicams izvēlēties pirmo no modeļiem, jo tas paredz vērienīgākas reformas tiesu sistēmā nekā pārējie modeļi. Tas var novest pie nesamērīgas līdzekļu izlietošanas, kas neattaisno mērķi. Tas var notikt arī pie mērķa sasniegšanas. Tāpēc valstij pirms veidot specializētas tiesas tiek ieteikts veidot pilot izmēģinājumus, lai pārbaudītu iecerēto sistēmu. Latvijas gadījumā šeit noteikti var atzīmēt Jelgavas tiesas praksi lietās par kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem. Tā pat kā pirmajā jautājumā, atbildot arī uz nākamo jautājumu, nozīmīgs ir nākotnes redzējums. Valstīm jāizvērtē vai nepastāv kādi faktori, kas varētu ietekmēt lietu pieaugumu vai samazinājumu konkrētā tiesību jautājumā, tādējādi atkārtoti liekot izvērtēt pirmo jautājumu. Ceturtais un piektais jautājums liek izvērtēt tiesu darbu kvalitāti gan pirmajā, gan otrajā instancē. Apstiprinoša atbilde uz ceturto jautājumu var liecināt par nepieciešamību pēc vienotas judikatūras izveidošanas, kuru kvalitatīvi spēj nodrošināt specializētās tiesas. Jāpiemin, ka specializētās tiesas mēdz izveidot ne tikai kā pirmās instances tiesas. Uz specializēto tiesu izveides nepieciešamību norāda arī neizskatīto lietu uzkrāšanās skaits tiesās, kādā noteiktā tiesību jautājumā. Ja šāda lietu uzkrāšanās pastāv, tad būtu jāvērtē cik nopietns ir šāds lietu uzkrājums un cik lielā mērā tas ietekmē tiesu sistēmu, valsti vai personas, kuras vēršas tiesā. Pēdējos divus jautājumus būtu jāvērtē neatrauti vienu no otra, jo tieši atbilde uz pēdējo jautājumu norāda uz to, cik nopietni lietu uzkrājums tiesās ir ietekmējis tiesību sistēmu. Jo šeit jau var tikt vērtētas cilvēku tiesības uz taisnīgu tiesu neievērošana un tiesiskuma trūkums valstī.⁵⁶

⁵⁵ Cazalet E. Specialised courts: Are they a „quick fix” of a long – term improvement in the quality of justice? Pieejams: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAWJUSTINST/Resources/SpecializedCourtsCazadet.pdf> [aplūkots 2015.gada 02.decembrī]

⁵⁶ Turpat.

3.3 Specializēto tiesu pozitīvā un negatīvā ietekme tiesību sistēmā

Apskatot vairākus pētījumus un ņemot vērā iepriekš izteikto autors nonāk pie secinājuma, ka ir iespējams izdalīt vairākas specializēto tiesu gan pozitīvās, gan negatīvās īpašības. Kā galveno no pozitīvajām specializēto tiesu īpašībām var minēt to efektivitāti lietu izskatīšanā. Jo ar specializācijas palīdzību tiek panākta specializēto tiesu kompetencē nodotā tiesību jautājuma ātrāka izskatīšana. Tas izskaidrojams ar to, ka Specializēto tiesu tiesneši tiek papildus apmācīti tiem nodotajā tiesību jautājumā. Arī šaurās specializācijas dēļ tiesnešiem ir vieglāk izsekot līdz izmaiņām tiesiskajā regulējumā un to arī pieprasa procesā iesaistītie. Tiesnesim tiesas sēdē ir jāspēj izvērtēt advokātu un prokuroru teikto, un gan prokurori, gan advokāti ir specializējušies. Tādēļ tikai specializēts tiesnesis ir spējīgs ātri un precīzi strādāt, izvērtēt specializēta advokāta un prokurora sniegto informāciju, pieņemt likumīgu un taisnīgu spriedumu.⁵⁷ Arī vispārējās jurisdikcijas tiesās tas atstāj ietekmi uz lietu izskatīšanas ātrumu un kvalitāti. Tas ir izskaidrojams ar to, ka tiek samazināts lietu kopējais skaits vispārējās jurisdikcijas tiesās, kas ļauj to tiesnešiem vairāk iedziļināties skatāmajā lietā un labāk izprotot lietas būtību izskatīt to īsākā termiņā.

Saistība ar nākošo speciālo tiesu pozitīvo īpašību Latvijas tiesību avotos ir bijušas vairākas diskusijas. Tas saistās gan ar uzticību tiesai gan ar tiesas darba atklātumu. Tādēļ autors kā otro specializēto tiesu priekšrocību piemin kvalitatīvākus spriedumus - arī pie sarežģītām lietām. Šādu apgalvojumu autors pamato ar specializēto tiesu tiesnešu sašaurināto specializāciju. Tas ļauj specializētiem tiesnešiem labāk izprast lietas būtību un pārzināt piemērojamo likumu, smalkāk iztirzāt būtiskākos jautājumus un strukturizētāk veikt argumentāciju spriedumos, kas savukārt noved pie kvalitatīvākiem spriedumiem. Spriedumu kvalitāte rada uzticību tiesām, veido stiprāku judikatūru un ļauj citiem indivīdiem savlaicīgi rēķināties ar iznākumu.

Lai nekaitētu valsts tiesiskumam, veidojot specializētās tiesas ir jāņem vērā arī to negatīvie aspekti. Pastāv risks, ka izveidojot specializēto tiesu konkrētā jautājuma risināšanā, veidojoties judikatūrai, radīsies iespēja paredzēt tiesas spriedumu, kas savukārt var novest pie tā, ka advokāti centīsies pagriezt tiesību jautājumu tā, lai tas iekļautos viņam izdevīgākās specializētās tiesas jurisdikcijā. Tādējādi tiktu radīts pretējs efekts specializēto tiesu izveides mērķim.⁵⁸ Pēc autora domām, Latvijas tiesību sistēmā tā nebūtu lielākā problēma jo kā tas ir

⁵⁷ Osipova S., Strupišs A., Rieba A. Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves. Jurista Vārds. 2010. gada 9. marts. Nr. 10 (605). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/206150-tiesu-varas-neatkaribas-un-efektivitates-palielinasanas-un-nostiprinanas-rezerves/>

⁵⁸ Markus B. Zimmer. Overview Of Specialized Courts. International Journal For Court Administration. August 2009. Pieejams: <http://www.iacajournal.org/articles/10.18352/ijca.111/galley/92/download/> [aplūkots 2015. gada 12. decembrī]

redzams civilprocesa likum 23. panta otrajā daļā, ar normatīvo regulējumu ir iespējams piešķirt tiesnesim tiesības lietu pārdresēt uz citu, kompetentāku iestādi. Risks pastāv arī pie tiesnešu specializēšanās. Specializējot tiesnesi kādā šauri skatāmā tiesību jautājumā, tiek apdraudēta tiesneša objektivitāte, jo laika gaitā tiesnesim izveidojas tikai vienpusīgs redzējums, kas var izrādīties problemātiski dažās lietās, kur ir nepieciešams izvērtēt tiesību jautājumu saistībā ar citiem tiesību jautājumiem. Pēc autora domām, no šādas situācijas varētu izvairīties ieviešot tiesnešu rotāciju starp specializētajām tiesām. Tā kā specializētās tiesas piedāvā arī strauju judikatūras veidošanos, katram jaunam tiesnesim, kas pievienots specializētajai tiesai, būtu iespēja vieglāk adoptēties specializēto tiesību jautājumu izskatīšanā. Protams, ka tas prasītu papildus tiesu administratīvo noregulējumu, kas nav mazsvarīgi, jo specializēto tiesu izveide, lai arī atkarība no ieviešamā modeļa, pati par sevi prasa papildus regulējuma izveidi. Papildus jau minētajām negatīvajām ietekmēm jāatzīmē, ka specializēto tiesu vidū pastāv paaugstināta tendence uz interešu konflikta veidošanos, kam vis vairāk pakļautas ir tieši mazo valstu tiesību sistēmas. Juristu vidū jau ir novērojama specializācija atsevišķu tiesību jomās, kas veido noteiktu personu grupu ar vienotām interesēm. Pastāv pamatotas bažas par to, ka ja šādā grupā tiktu iekļauti arī tiesneši, tas mazinātu tiesnešu neatkarību un objektivitāti, kas novestu pie sabiedrības neuzticības tiesai.⁵⁹ Ņemot vērā Latvijas salīdzinoši mazo tiesu sistēmu, autors uzskata, ka arī Latvijas tiesību sistēmā varētu pastāvēt šāds risks.

⁵⁹ Markus B. Zimmer. Overview Of Specialized Courts. International Journal For Court Administration. August 2009. Pieejams: <http://www.iacajournal.org/articles/10.18352/ijca.111/galley/92/download/> [aplūkots 2015.gada 12. decembrī]

3.3. Specializētās tiesas ārvalstu tiesību sistēmās

Specializēto tiesu plašās pielietojamības dēļ, tās ir sastopamas ļoti daudzās valstīs un ļoti dažādās formās. Arī Eiropas savienībā tiek izmantotas specializētās tiesas, dažas no Eiropas Savienības tiesām tikai atbilst specializēto tiesu pazīmēm. 2001.gadā ar Nicas Līguma 26.punktu tika grozīts Līguma par Eiropas savienību 220. pants. Ar Nicas līgumu tika ieviests dibināt specializētās tiesas (*specialised courts*) atsevišķām jomām. Šī iespēja tika īstenota 2005.gadā, kad ar Padomes 2004.gada 2.novembra lēmumu nodibināja Eiropas Savienības Civildienesta tiesu (European Union Civil Service Tribunal).⁶⁰ Eiropas Savienības Civildienesta tiesas kompetencē ir pirmajā instancē izskatīt domstarpības starp Kopienām un to darbiniekiem, kas minētas EK līguma 236. pantā un EAEK līguma 152. pantā, tostarp domstarpības starp visām struktūrām vai aģentūrām un to darbiniekiem, attiecībā uz kuriem Tiesai piešķirta jurisdikcija.⁶¹ Šī tiesa sastāv no septiņiem tiesnešiem kuru skaitu iespējams palielināt pēc tiesas lūguma. Tiesas darbību regulē atsevišķi izveidoti statūti, kuros ir noteikta tiesas organizācija un process lietu skatīšanai. Tiesas kompetencē ir saistīta ar īpašu personālu, proti Eurojust, Eiropola, Eiropas Centrālās bankas un Iekšējā tirgus saskaņošanas biroja (ITSB) un Eiropas Ārējās darbības dienesta personālu.⁶² Kā norādīts Eiropas Savienības tiesas gada pārskatā, Civildienesta tiesā 2014.gadā tika izskatītas 216 lietas. kurās ir iesaistīts Kopienas iestāžu personāls, kura skaits ir apmēram 40 000 personu. Šie strīdi ir saistīti ne tikai ar jautājumiem par darba attiecībām šī vārda tiešajā nozīmē (darba samaksa, karjeras attīstība, pieņemšana darbā, disciplinārie pasākumi utt.), bet arī par sociālā nodrošinājuma sistēmu (slimība, vecums, invaliditāte, negadījums darbā, ģimenes pabalsti utt.).⁶³ No iepriekš minētā var secināt, ka šī tiesa atbilst otrajam specializēto tiesu modelim, kurš ir izveidots, lai izskatītu strīdus, kas ir saistīti ar noteiktu personu grupu.

Amerikas Savienoto Valstu tiesu sistēmā specializētas tiesas tiek izmantotas jau diezgan sen un ļoti plašā apjomā. Kā vienu no populārākajām tiesām var minēt Narkotiku tiesu („Drug court”), kura izskata krimināltiesiskos jautājumus lietās, kas saistās ar ne vardarbīgām, nelikumīgām darbībām ar narkotiskajām vielām.⁶⁴ Šīs tiesas izveide izrādījās tik

⁶⁰ Eiropas savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs Christoph Schewe (Kristofa Ševes), Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 182.lpp.

⁶¹ Eiropas Savienība. Līguma par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līguma konsolidētās versijas. Pieejams: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce321200612291v00010331.pdf> [aplūkots 2015.gada 04.decembrī]

⁶² CVRIA Civildienesta tiesas Apraksts. Pieejams: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/T5_5230/#procédure [aplūkots 2015.gada 04.decembrī]

⁶³ Turpat

⁶⁴ Finigan M.W., Shannon M.C., Cox A. .The Impact of a Mature Drug Court Over 10 Years of Operation: Recidivism and Costs (Final Report). Washington: NPC Research, 2007. Pieejams: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/219225.pdf> [aplūkots 2015.gada 05.decembrī]

veiksmīga, ka nu jau visos Amerikas štatos darbojas narkotiku tiesas. Ar narkotiku tiesu palīdzību izdevās samazināt recidīvu skaitu gandrīz pa 30%.⁶⁵ Amerikā ir daudz tiesas, kas ir izveidotas nolūkā palīdzēt sabiedrībai. Kalifornijas štatā pastāv specializētā tiesa, kura skata lietas par vardarbību pret veciem ļaudīm. Šajā tiesā ir speciāli pielāgots process. Šādas tiesas skata lietas arī par veciem ļaudīm, kurus novārtā ir atstājuši to ģimenes locekļi. Līdzīgas funkcijas ir specializētajām tiesām, kas skata lietas par vardarbību ģimenē. Šādu lietu izskatīšana parasti prasa tiesnešiem psihofizioloģiskā zināšanas, jo vardarbība ne vienmēr izpaužas kā fiziska ietekmēšana un iztiesājamās lietas pieprasa atšķirīgu pieeju skatot lietas ar vardarbību pret mazgadīgām personām. Atšķirīga pieeja un pielāgots process ir nepieciešams arī personām ar garīga rakstura traucējumiem. Tādēļ arī attiecībā uz šāda veida lietām ir izveidota specializētā tiesa. Šīs tiesas, sadarbojoties ar psihiatriskajām klīnikām un citām iestādēm, kas uzrauga personas ar garīga rakstura traucējumiem. Šo specializēto tiesu mērķis ir mazināt noziedzību, kur iesaistītas personas ar garīga rakstura traucējumiem un uzlabotu personu ar garīga rakstura traucējumiem dzīves apstākļus. Nozīmīgu lomu Amerikas savienoto valstu tiesu sistēmā ieņem tiesas, kuru kompetencē ietilpst lietas reintegrācijas jautājumos. Viena no tādām specializētajām tiesām ir Veterānu tiesa, kas ir izveidota apvienojot garīgās veselības tiesu un narkotiku tiesu.⁶⁶

Francijā ir speciālās jurisdikcijas komercietības tiesas (*Tribunal de Commerce* – fr.), kas iztiesā ar komercdarbību, kā arī atsevišķus ar negodīgu konkurenci un maldinošu reklāmu saistītus strīdus. Francijas juristi norāda, ka šāda ar komercdarbību saistīto strīdu iztiesāšana speciālās jurisdikcijas tiesās nodrošina lietu ātrāku izšķiršanu, kā arī tiesāšanās izdevumu ekonomiju.

Anglijā un Velsā arī pastāv speciālās jurisdikcijas tiesas. Viena no tādām ir Kriminālizmeklēšanas tiesa (*Coroners' Courts*). Šīs tiesas kompetencē ietilpst sarežģīta rakstura krimināllietas, kuras ir saistītas ar personu nāvi neparastos apstākļos, apcietinājuma vietās, veselības aprūpes vietās utm. Anglijā pastāv arī atsevišķas specializētās tiesas, kas skata noziegumus kuros ir iesaistītas personas līdz septiņpadsmit gadu vecumam. Šīs tiesas sauc par bērnu tiesām un to kompetencē ietilpst arī bērnu (personu līdz septiņpadsmit gadu vecumam) tiesību aizsardzība.⁶⁷

Zviedrijā specializētā tiesa ir izveidota Darba strīdu risināšanai. Darba tiesa izskata strīdus, kas saistīti ar darba devēju un darba ņēmēju attiecībām. Darba tiesai ir daļēja

⁶⁵ Finigan M.W., Shannon M.C., Cox A. .The Impact of a Mature Drug Court Over 10 Years of Operation: Recidivism and Costs (Final Report). Washington: NPC Research, 2007. Pieejams: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/219225.pdf> [aplūkots 2015.gada 08.decembrī]

⁶⁶ Tur pat

⁶⁷ Queensland courts. Pieejams: <http://www.courts.qld.gov.au/courts> [aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

kompetence šo jautājumu skatīšana, jo daži darba strīdi var tikt izskatīti vispirms rajona tiesā, kā pirmās instances tiesā un pēc tam pārsūdzēt tās lēmumu Darba tiesā kā otras instances tiesā. Šādu strīdu risināšanai Zviedrijā nav paredzēta trešās instances tiesa.⁶⁸ Arī Tirgus tiesa ir kā pēdējā instances tiesai tai nodotajos specializētajos tiesību jautājumos. Tirgus tiesa ir specializēta tiesa, kuras kompetencē ietilpst lietas, kas saistīti ar Konkurences likumu, Tirdzniecības likumu un citiem patērētāju un mārketinga likumiem.⁶⁹ Zviedrijā pastāv arī specializētā tiesa, kas specializējas vides tiesību jautājumos.

Somijā ir izveidotas četras specializētās tiesas. Darba tiesa, Tirgus tiesa, Apdrošināšanas tiesa un Impēčmenta Augstākā tiesa. Sākumā gan darba tiesa izskatīja tikai lietas, kas saistījās ar kolektīvajiem strīdiem. Bet nu jau līdzīgi kā Zviedrijas gadījumā, Darba tiesa izskata strīdus starp darba devēju un darbiniekiem. Tā nodarbojas arī ar strīdiem, kas saistīti ar valsts civildienesta ierēdņu līgumiem un koplīgumiem darbinieku.⁷⁰ Somijas Tirgus tiesa ir īpaša tiesa, kas izskata lietas saistībā ar tirgus tiesību jautājumiem, konkurences tiesību jautājumiem un publiskā iepirkuma lietām. Somijā ir izveidotas arī atsevišķas specializētās tiesas, kas izskata lietas saistībā ar valsts sociālajām garantijām. Šīs tiesas kompetencē ietilpst tādu jautājumu skatīšana, kā jautājumi saistībā ar valsts garantētās pensijas apmēru, bezdarbnieku pabalstu piešķiršanu, par kompensācijas izmaksāšanu darbiniekiem, kuri cietuši nelaiemes gadījumos darbā, kā arī lietas, kas ietilpst to kompetencē saskaņā ar veselības apdrošināšanas likumu.⁷¹ Arī augstākajā tiesā Somijā ir izveidota specializēta tiesa - Impēčmenta Augstākā tiesa (High Court of Impeachment). Šī tiesa ir specializētā tiesa, kas izskata lietas, kas saistītas ar apsūdzībām pret Somijas valdības, Augstākās tiesas un Administratīvās tiesas tiesnešu un dažu vecāko civildienesta ierēdņu nelikumīgo rīcību. Šī tiesa nav pastāvīgā tiesa un tā tiek sasaukta tikai nepieciešamības gadījumā.⁷²

Dānijā specializētās tiesas ir pazīstamas kopš 1849. gada, kad tika izveidota Jūras un komerclietu tiesa. Kopš šīs tiesas dibināšanas ir nedaudz mainījusies tai sākotnēji nodotā kompetence. Šodien Jūras un komerclietu tiesa skata lietas, kuras tās kompetencē ir noteiktas ar vairākiem likumiem. Tās kompetencē ietilpst strīdu izskatīšana transporta jomā (ieskaitot jūras transportu), preču zīmju, patentu un dizaina paraugu lietas, konkurences lietas,

⁶⁸ Arbetsdomstolen Presentation of the Swedish Labour Court. Pieejams:

<http://www.arbetsdomstolen.se/pages/page.asp?lngID=7&lngLangID=1> [aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

⁶⁹ Marknadsdomstolen The Swedish Market Court Pieejams: <http://www.marknadsdomstolen.se/the-swedish-market-court> [aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

⁷⁰ Labour courts of Finland. Pieejams: <http://www.tyotuomioistuin.fi/en/index/labourcourtnew/competence.html> [aplūkots 2015. gada 13. decembrī]

⁷¹ The Insurance Court. Pieejams: <http://www.vakuutusoikeys.fi/en/index/theinsurancecourt-aspecialcourtoflaw.html> [aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

⁷² Finnish courts. High Court of Impeachment. Pieejams: <http://www.oikeus.fi/tuomioistuimet/en/index/highcourtofimpeachment.html> [aplūkots 2015.gada 14.decembrī]

starptautiskās komercdarbības lietas, atsevišķu darba strīdu lietas un maksātnespējas lietas. Pārējās komerciālās lietas tiek skatītas vispārējās kompetences pirmās instances tiesās⁷³

Apskatot specializētās tiesas ārvalstīs, noteikti ir jāpiemin arī Vācijas tiesu sistēma, kurā specializētās tiesas ir izveidotas plašā lokā un dažādos līmeņos. Tā pat kā iepriekš minētajās valstīs, arī Vācijā ir izveidotas speciālas tiesas darba tiesību jautājumu risināšanai. Darba tiesas kompetencē ietilpst ne tikai strīdi starp darbinieku un darba devēju, bet arī tādi strīdi kuri izriet no tādām attiecībām kā uzņēmuma līgumi un brīvprātīgo darbs. Darba tiesa ir veidota kā neatkarīga tiesa ar savu institucionālo hierarhiju un atšķirīgu tiesas procesu.⁷⁴

Krievijā kopš 2013. gada speciālās jurisdikcijas tiesā skata lietas par intelektuālo īpašumu, preču zīmju un patentu tiesībām.⁷⁵ Iepriekš šos jautājumus skatīja vispārējās jurisdikcijas tiesās un arbitrāžas tiesas.

Aplūkojot minēto valstu izveidotās specializētās tiesas, autors secina, ka ar specializēto tiesu palīdzību valstis pārsvarā cenšas nodrošināt indivīdu, kuri tiek uzskatīti par mazāk aizsargājamiem, iespēju aizsargāt savas tiesības tiesā. Uz to norāda liels specializēto tiesu skaits, kuras ir izveidotas tieši darba strīdu risināšanai, jo kā atzinis Augstākās tiesas Senāts, „darba devēja un darbinieka savstarpējās tiesiskajās attiecībās darbinieks ir vājākā vai neaizsargātā puse”.⁷⁶ Protams, ka nevar apgalvot, ka valstīs, kurās nepastāv šādas specializētās tiesas, nav nodrošinātas personas tiesības uz savu tiesību aizsardzību. Bet ņemot vērā specializēto tiesu efektivitāti, autors uzskata, ka valstīs, kurās pastāv šādas specializētās tiesas, ir efektīvāk nodrošinātas indivīdu tiesības.

⁷³ The Copenhagen Maritime and Commercial Court. Pieejams:

<http://www.domstol.dk/om/otherlanguages/english/thedanishjudicialsystem/maritimeandcommercialcourt/Pages/default.aspx> [aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

⁷⁴ Bundesarbeitsgericht - Federal Labour Court. Pieejams:

<http://www.bundesarbeitsgericht.de/englisch/general.html> [aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

⁷⁵ Компетенция Суда по интеллектуальным правам определяется статьей 34 Арбитражного процессуального кодекса Российской Федерации. Pieejams: <http://ipc.arbitr.ru/process/analitika/info> [Aplūkots 2015.gada 7.decembrī]

⁷⁶ LR Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr. SKC921/2011

4. SPECIALIZĒTO TIESU PAZĪMES LATVIJAS TIESU SISTĒMĀ

Specializēto tiesu pazīmes Latvijas tiesību sistēmā ir novērojamas vairākos aspektos, gan tiesību normās, gan tiesu struktūrā. Tiesību normās specializēto tiesu pazīmes ir atrodamas Civilprocesa likuma pantos, kuros ir ierakstītas normas par civiltiesisko strīdu pakļautību un piekritību. Pārsvarā, kad tiek apspriestas specializētās tiesas, tiek izmantots termins „jurisdikcija”, bet civilprocesā šādu terminu neizmanto, tā vietā tiek izmantoti divi citi termini – „pakļautība” un „piekritība”. Latvijā nav izveidotas tādas tiesas, kas pilnībā atbilstu Specializētai tiesai, bet kā parāda A. Aksenoks pētījums par lietu sadales kārtību, mūsu tiesu sistēmā jau 2000. gadā bija ieviesusies prakse uz lietu sadali pēc tiesnešu specializācijas.⁷⁷ Mūsdienās Latvijas tiesību sistēmā pastāv atsevišķi lietu piekritības izņēmumi, kuri pēc būtības ir gandrīz identiski kādam no specializēto tiesu modeļiem.

2014. gada 1. janvārī Civilprocesa likumā spēkā stājās grozījumi, kuri Civilprocesa likuma 24.panta iezīmēja divas tiesas ar noteiktu „specializāciju” Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa un Rajona (pilsētas) tiesas zemesgrāmatu nodaļas. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas atsevišķā piekritībā tiek nodots skatīt lietas, kuru materiālos ir iekļauts valsts noslēpuma objekts, un lietas par patenttiesību, pusvadītāju izstrādājumu topogrāfiju, dizainparaugu, preču zīmju un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību⁷⁸. Savukārt Rajona (pilsētas) tiesas zemesgrāmatu nodaļām tek nodots izskatīt pieteikumus par saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšanu un saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā, kā arī pieteikumus par izsoles aktu apstiprināšanu, izņemot to apstiprināšanu maksātnespējas procesa lietās. Šāda piekritības monopola piešķiršana norāda uz specializēto tiesu pazīmēm, kas atbilst specializēto tiesu modelim, kurā specializētā tiesa tiek veidota jau pastāvošai tiesai nododot risināt konkrētu tiesību jautājumu. Rajona (pilsētas) tiesas zemesgrāmatu nodaļas arī no organizatoriskā aspekta līdzinās specializēto tiesu modelim, kurā tiek izveidotas atsevišķas tiesas ar atsevišķu procesuālo regulējumu, jo Zemesgrāmatu nodaļu darbību nosaka Zemesgrāmatu likums, kas sevī ietver gan materiālās tiesību normas, gan procesuālās. „Strādājot pie zemesgrāmatu likumdošanas Augstākajā padomē, bija aktīvas diskusijas par zemesgrāmatu institūcijas atrašanās vietu pie izpildvaras vai pie tiesu varas”⁷⁹. Tas norāda uz to, ka zemesgrāmatu nodaļas jau sākotnēji bija iespējams veidot arī kā atsevišķas institūcijas -

⁷⁷ A.Aksenoks Pētījums Lietu sadales kārtība tiesās
https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_projekti_1621_Par_lietu_sadali.doc 30. lpp. [aplūkots 2015.gada 13.novembrī]

⁷⁸ LR likums. Civilprocesa likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2015.gada 13.novembrī]

⁷⁹ Valsts vienotā datorizētā zemesgrāmata. Apraksts un vēsture. Pieejams: <http://www.zemesgramata.lv/?cid=13> [aplūkots 2015.gada 13.novembrī]

kā specializētās tiesas. Arī zemesgrāmatu tiesneši atbilst specializēto tiesu tiesnešiem, jo to specializācija lietu tiesībās attiecība uz nekustamajiem īpašumiem ir neapšaubāma.

Civilprocesa likuma 250.²⁸ pants nosaka lietu piekritību un izskatīšanas kārtību, kas nosaka, ka „lietas par kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem izskata Jelgavas tiesa(..)”⁸⁰. Jelgavas tiesa ir vienīgā tiesa Latvijā, kurā tiek skatīti kapitālsabiedrību dalībnieku (akcionāru) strīdi, un tā pat, kā jau iepriekš minētās divas tiesas arī Jelgavas tiesai nodotajā kompetencē atspoguļojas specializēto tiesu pazīmes. Tā pat, kā Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas gadījumā, Jelgavas tiesai nodotā kompetence atbilst specializēto tiesu modelim, kurā tiek izmantotas jau pastāvošās tiesas juridiskā jautājuma risināšanai. Tas tika panākts padziļināti apmācot Jelgavas tiesas tiesnešus komercietību jautājumos.⁸¹ Tomēr, līdz galam, Jelgavas tiesa nav specializētā tiesa, jo tā turpina arī skatīt lietas kā vispārējās jurisdikcijas tiesa un lai arī šajā tiesā ir uzskatāms, ka pastāv specializēti tiesneši, tā neatbilst specializēto tiesu trešajam modelim. Tiesnešu apmācība tika organizēta ar Tiesu administrācijas palīdzību ceļot tiesnešu kvalifikāciju ar Latvijas Tiesnešu mācību centra palīdzību. Latvijas Tiesnešu mācību centrs jau vairākus gadus nodrošina tiesnešu un tiesu darbinieku tālākizglītību. Ņemot vērā Jelgavas tiesas veiksmīgo praksi autors uzskata, ka šo pieredzi būs iespējams izmantot nākotnē pie specializēto tiesu izveides.

Kā vel vienu specializācijas pazīmi Latvijas tiesu sistēmā var minēt Civilprocesa likuma 644.⁷ pantā minēto, ka lietas par bērna prettiesisku pārvietošanu pāri robežai uz ārvalsti vai aizturēšanu ārvalstī un lietas par bērna prettiesisku pārvietošanu pāri robežai uz Latviju vai aizturēšanu Latvijā turpmāk pirmajā instancē iztiesās Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa.⁸² Šāda papildus noteikta kompetences noteikšana ir saistīta gan ar jautājuma sarežģītību, gan ar nepieciešamību pēc nekavējošas rīcības, lai pēc iespējas mazāk tiktu aizskartas bērnu tiesības. Šādu dubūlt risinājumu piedāvā precīzs, vienots regulējums un prakse, ko var panākt ar specializācijas noteikšanu. Tomēr arī Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesa turpina darboties kā vispārējās jurisdikcijas tiesa. Nododot kādu tiesību jautājumu risināšanai kādā konkrētā tiesā bet saglabājot šo tiesu līdzšinējo kompetenci, tiek radīta specializēto tiesu ilūzija, kas sākotnēji var šķist, kā veiksmīgs risinājums, jo neprasa nekādus papildus līdzekļus, bet ilgtermiņā šāds risinājums nav atbalstāms, jo tas rada papildus noslogojumu attiecīgās tiesas

⁸⁰ LR likums. Civilprocesa likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2015.gada 13.novembrī]

⁸¹ E.Pankovska, 2015.gada 27.janvāris. Jelgavas tiesa attaisno cerības, specializētās tiesas netiek plānotas. Pieejams: <http://www.db.lv/laikraksta-arhivs/juridiskie-pakalpojumi/jelgavas-tiesa-attaisno-ceribas-specializetas-tiesas-netiek-planotas-426551> [aplūkots 13. novembrī]

⁸² LR likums. Civilprocesa likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 2015.gada 13.novembrī]

tiesnešiem, kas var kaitēt tiesu sistēmai. Protams, ka katrs šāds gadījums ir izvērtējams individuāli un iespējams, ka pagaidu risinājums ir vis, kas nepieciešams situācijas atrisinājumam.

Aplūkojot Augstākās tiesas struktūru ir saskatāmas specializācijas pazīmes arī Augstākajā tiesā. Augstākās tiesas struktūrā specializācija izpaužas plašāk, ne kā šauri noteiktā tiesību jautājuma risināšanā. Augstākajā tiesā specializācija sadalīta pēc atsevišķām tiesību nozarēm, izveidojot Augstākajā tiesā Civillietu departamentu, Krimināllietu departamentu un Administratīvo lietu departamentu. Kādā pētījumā autors atklāj, ka, „Tiesas priekšsēdētāji nenoliedz, ka arī komplicētākas, sarežģītākas lietas cenšas iedot pieredzējušākiem tiesnešiem”⁸³, šāda lietu sadale iezīmē tendenci uz lietu sadalījumu pēc specializācija, kas savukārt atbilst iepriekš minētajiem specializēto tiesu modeļiem. Arī Satversmes tiesa iezīmē Latvijas tiesību sistēmā pazīmes, kas atbilst specializēto tiesu modeļiem. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 16.pantu Satversmes tiesai ir piešķirta īpaša kompetence kuras ietvaros tā izskata lietas par:

1. Likumu atbilstību Satversmei;
2. Latvijas parakstīto vai noslēgto starptautisko līgumu (arī līdz attiecīgo līgumu apstiprināšanai Saeimā) atbilstību Satversmei;
3. Citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām (aktiem);
4. Citu Saeimas, Ministru kabineta, Valsts prezidenta, Saeimas priekšsēdētāja un Ministru prezidenta aktu, izņemtos administratīvos aktus, atbilstību likumam;
5. Tāda rīkojuma atbilstību likumam, ar kuru Ministru kabineta pilnvarotais ministrs ir apturējis pašvaldības domes pieņemto lēmumu;
6. Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstību tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi”⁸⁴.

No šī uzskaitījuma var secināt, ka Satversme tiesai ir šauri piešķirta kompetence izvērtēt normu un normatīvo aktu atbilstību Latvijas Republikas Satversmei. Visas šīs pilnvaras, kas minētas Satversmes tiesas likumā, ir ekskluzīvi piešķirtas tikai un vienīgi Satversmes tiesai un citas valsts institūcijas nav tiesīgas šāda veida lietas skatīt. Atšķirība no Augstākās tiesas, Satversmes tiesa pastāv, kā atsevišķa tiesību iestāde „Satversmes tiesas konstitucionāli tiesiskais statuss ir reglamentēts Satversmes 85. pantā, kā arī likuma „Par tiesu varu” 1. panta

⁸³ A.Aksenoks 2004.gads. Pētījums Lietu sadales kārtība tiesās.. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_projekti_1621_Par_lietu_sadali.doc [aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

⁸⁴ LR Likums. Satversmes tiesas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=63354> [aplūkots 2015.gada 13.novembrī]

trešajā daļā, kurā noteikts, ka tiesu vara Latvijas Republikā pieder arī Satversmes tiesai. Tādējādi Satversmes tiesa ir konstitucionālā institūcija, kas īsteno tai nodoto kompetenci valsts vārdā, bet Augstākā tiesa ir konstitucionālās institūcijas – tiesu sistēmas – sastāvdaļa.”⁸⁵ Šādi pozicionējot Satversmes tiesu var secināt, ka tā ir specializētā tiesa, kas izveidota kā atsevišķa institūcija, ar atsevišķu personālu, specializētu procesu un kompetenci. Citās Eiropas savienības valstīs Satversmes tiesas funkcijas pilda Augstākā tiesa, bet citās šo funkciju izpildi veic specializētās tiesas.

Sava specializācija ir novērojama arī Administratīvajā tiesā, kuras struktūrā ir novērojama arī iekšējā hierarhija. Administratīvo tiesu uzdevums ir nodrošināt indivīda tiesības attiecībā ar valsts institūcijām. Agrāk šo funkciju pildīja vispārējās jurisdikcijas tiesas, bet tā kā lietu izskatīšanas ilgums un atšķirīgie procesa principi bija nelabvēlīgāki indivīdam, tika izveidotas administratīvās tiesas, lai stiprinātu tiesiskumu valstī. Administratīvo tiesu mērķis ir ar vienkāršotāku procesu samazināt lietas izskatīšanas laiku un izmaksas. Aplūkojot tiesu statistiku var secināt, ka pakāpeniski, laika gaitā Administratīvās tiesas sāka īstenot savu mērķi. Taču Administratīvā tiesa, kā to var secināt analizējot likuma „Par tiesu varu” pantus, saglabā savu statusu kā rajona (pilsētas) tiesa.

Līdzīga situācija Latvijā ir ar Bāriņtiesām. Lai arī iestādes nosaukums liecina par piederību tiesai, tas tomēr ir maldinošs. Saskaņā ar „Bāriņtiesu likumu”, Bāriņtiesa ir novada vai republikas pilsētas pašvaldības izveidota aizbildnības un aizgādības iestāde.⁸⁶ Saskaņā ar Bāriņtiesas likuma 17 pantu un citiem pantiem, Bāriņtiesas kompetencē ietilpst aizsargāt bērna personīgās un mantiskās intereses un tiesības. Tā izskata sūdzības par vecāka, aizbildņa, aizgādņa vai audžuģimenes rīcību, sniedz atzinumus tiesām, Kriminālprocesa likumā noteiktajos gadījumos pārstāv bērnu vai aizgādībā esošo personu kriminālprocesā Bāriņtiesa lemj par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, Civillikumā paredzētajos gadījumos lemj par īpašuma iegūšanu bērnam u.c.⁸⁷ Kā redzams arī Bāriņtiesai ir visai šaura kompetence, kas aprobežojas ar bērna tiesību aizsardzību. Citās valstīs bērnu tiesības aizsargā tiesu sistēmai piederīgas specializētās tiesas. Autors uzskata, ka arī Latvijā būtu iespējams pielāgot likumus, lai Bāriņtiesas būtu piederīgas tiesu sistēmai, piešķirot tām specializētās tiesas statusu. Vel nesen Bāriņtiesu normatīvais regulējums bija daudz plašāks un precīzāks nekā Šķirējtiesām. Pieminot Šķirējtiesas jāatzīmē, ka arī Šķirējtiesas nav tiesu sistēmai piederīgas institūcijas, bet to lēmumiem ir tik pat likumīgs spēks, kā vispārējo tiesu. Šķirējtiesa ir daudz tālāk no specializētās tiesas statusa nekā Bāriņtiesa, jo tā ir kā sabiedrības

⁸⁵ Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedums lietā 2010-06-01, 14.1. punkts

⁸⁶ LR likums. Bāriņtiesas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=139369> [aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

⁸⁷ Turpat

organizācija kuru izveido biedrības uz statūtu pamata. To darbība vairāk līdzinās ārpustiesas procesam, kuram puses ir labprātīgi izteikušas piekrišanu. Šādu tiesu pozitīvā ietekme uz tiesu sistēmu izpaužas līdzīgi kā specializēto tiesu ietekme, tās nosmeļ nelielu daļu izskatāmo lietu no vispārējās jurisdikcijas tiesu pleciem, tādējādi atslogojot to darbību. Šeit vienīgi jāpatur prātā, ka ne vienmēr šķīrējtiesa var kalpot taisnīguma interesēs, toties Specializētās tiesas šim mērķim var kalpot daudz labāk jo to sastāvā ir tiesneši.

Kā redzams, Latvijas tiesu sistēmā ir vairākas specializēto tiesu pazīmes un potenciāls, kur tās veidot. Autors piekrīt, ka specializētās tiesas izveide var būt samērā dārgā, bet pastāv dažādi specializēto tiesu modeļi, kuru izveide neprasa tik daudz līdzekļus. Kā piemēru var minēt tiesnešu specializēšanos vispārējās jurisdikcijas tiesas ietvaros. Šādu modelī ir iespējams izveidot vairākos funkcionālos veidos. Var izveidot *ad hoc* tiesnešus, kas varētu palīdzēt vispārējās jurisdikcijas tiesās tikt galā ar lietu uzkrājumu, var izveidot arī pastāvīgus specializētos tiesnešus. Šeit būtu jāņem vērā jau esošo tiesnešu noslogotība, jo kā to parāda tiesu statistika, tad ne visās tiesās tā ir vienāda. Pret tiesnešu specializāciju Latvija tiek izvirzīti vairāki argumenti. Viens no tādiem ir, ka Latvijā ir mazs tiesnešu skaits rajona (pilsētu) tiesās.⁸⁸ Ja tas tiktu pārdalīts vel uz specializētajiem tiesnešiem, varētu rasties situācija, ka pietrūkst tiesneši, kas lietas skata vispārējās kompetences tiesās. Šis arguments būtu jāņem vērā arī pie specializēto tiesu izveides. Kā vel vienu argumentu pret specializēto tiesnešu izveidi var izvirzīt lietu sadali pēc nejaušības principa. „Lietu sadale starp tiesnešiem pēc nejaušības principa ir viens no objektivitātes principa balstiem tiesas spriešanā”.⁸⁹ Tomēr, kā norāda citāta autori, šeit var rasties pretruna starp objektivitātes principu un likumības principu. Kā norādījusi Satversmes tiesa savā spriedumā, tiesības uz taisnīgu tiesu ietver divus aspektus – institucionālo (piemēram, tiesas neatkarību un objektivitāti) un procedūras aspektu (piemēram, pienācīgu lietas izskatīšanu).⁹⁰ Tā kā lietu sadales nejaušība ir tikai viens no objektivitātes principa balstiem tiesā, bet tiesnešu specializācija attiecība uz pienācīgu lietas izskatīšanu nodrošina veselus divus principus - efektivitāti un kvalitāti. Priekšroka būtu dodama tiesnešu specializācijai.

Lai izšķirtos starp specializēto tiesu veidošanu vai tiesnešu specializāciju jau esošajā tiesu sistēmā, valstij būtu rūpīgi jāizvērtē ne tikai formāli pieejamo tiesu statistiku par esošo lietu daudzumu tiesās, bet arī viedoklis, kas pastāv tiesību doktrīnā un pašu tiesnešu vidū. Būtu jāizvērtē finansiālā stabilitāte, jo kamēr specializācija ieviesīsies var paiet ilgāks laiks

⁸⁸ Osipova S., Strupiņš A., Rieba A. Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves. Jurista Vārds. 2010. gada 9. marts. Nr. 10 (605). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/206150-tiesu-varas-neatkaribas-un-efektivitates-palinelinasanas-un-nostiprinanas-rezerves/> [aplūkots 2015. gada 13. decembrī]

⁸⁹ Turpat

⁹⁰ Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2001–10–01 secinājumu daļas 2. punktu

nekā sākotnēji plānots. Pie katras specializācijas ieviešanas ir nepieciešams izskaidrot sabiedrībai ieviešamās izmaiņas būtību un to kā jaunievedums darbosies. Ir jābūt vispārējam redzējumam par situāciju tiesību sistēmā un jābūt prognozēm kāda tā varētu attīstīties vismaz tuvākajos desmit gados. Pretējā gadījumā var rasties situācija, ka tiek izveidota iestāde, kura patiesība nav nepieciešama un var nākties to izslēgt no tiesu sistēmas, vel īsti to neieviešot. Pēc autora domām Latvijā šobrīd ir tāda situācija, ka saistībā ar nesen piedzīvoto pasaules krīzi, ir izveidojies jau vairāk kārt aprunātais lietu sablīvējums tiesās, kas ir nekas vairāk kā tikai īslaicīga problēma, kurai jau šobrīd tiek pievērsta nepieciešamā uzmanība, īstenojot pašas reformas un arī autors cer ieraudzīt veiksmīgu gala rezultātu jau gandrīz pabeigtajām reformām.

KOPSAVILKUMS

Veicot darba izstrādi, autors apskatīja gan Latvijas tiesību literatūrā pieejamo informāciju par specialo jurisdikciju, lai noskaidrotu pastāvošo viedokli starp Latvijas tiesību zinātniekiem, gan apskatīja vairākus ārvalstu juridisko zinātnieku pētījumus par specializētajām tiesām, kas palīdzēja autoram izdarīt secinājumus attiecībā par specializēto tiesu pazīmēm Latvijas tiesību sistēmā.

Latvija tiesību sistēma ir pieredzējusi daudzas reformas, kuras tika veiktas dažādu varu ietekmē. Šādas sistēmas veidošanās rezultātā ir iegūta tiesu sistēma, kas sastāv no vairākām daļām. Lai izveidotu monolītāku tiesu sistēmu, kas spētu efektīvi funkcionēt ir nepieciešamas pārdomātas reformas.

1.)Iekļaujot Latvijas Republikas Satversmē pantus par tiesu sistēmu Latvijā, tiek nostiprināts tiesu sistēmas nozīmīgums, kā tiesiskā valstī. Lai valstī saglabātu šo tiesiskumu, ir nepieciešams nodrošināt nepārtrauktu un efektīvu tiesu darbību.

2.)Analizējot notiekošās reformas tiesu sistēmā autors secina, ka lai arī to mērķis nav bijis ieviest specializētās tiesas, tomēr vairākas veiktās darbības pēcāk var kalpot kā pamats specializēto tiesu izveidei.

3.)Runājot par lietas sadali starp specializēto tiesu un vispārējās jurisdikcijas tiesām ir svarīgi pievērst uzmanību „pakļautības” un „piekritības” jēdzieniem. Specializētās tiesas var tikt izveidotas gan jau kā pastāvošā tiesu sistēmā specializētas tiesas, gan arī tās var tikt veidotas atsevišķā tiesu sistēmā ar atsevišķu hierarhiju. Līdz ar to, katrā gadījumā mainās pielietojamais jēdziens. Tādēļ runājot par specializētajām tiesām izmanto jēdzienu „jurisdikcija”, kas sevī ietver gan pakļautību, gan pierītību.

4.)Kā parāda līdzšinējie grozījumi tiesu sistēmas ietvaros, pie mazāka izmēra tiesu sistēmām, kā tas ir Latvijā, tiesu sistēmu ir iespējams efektīvizēt ar nelielu iejaukšanos tajā. Veicot grozījumus procesuālos likumos nosakot atsevišķām tiesām papildus kompetenci lietu piekritībā.

5.)Veicot tiesu specializāciju, neizbegami tiek ietekmēts tiesu personāls, kas vienlīdz rūpīgi ir jāapsver pie specializēto tiesu izveides.

6.)Autors secina, ka specializēto tiesu izveidē ir iespējami vairāki varianti, kuri ir atkarīgi no tā, cik dziļa iejaukšanās ir nepieciešama tiesību jautājuma risināšanai. Kā arī, paredzamās izmaksas ir atkarīgas no tā, kuru modeli izvēlas īstenot.

7.)Specializēto tiesu šaurās kompetences dēļ, valstīm pirms veidot specializētas tiesas ir nesteidzīgi un ar lielu rūpību jāizvēlas specializētajām tiesām nododamās pilnvaras un tās jāsaprot ar nodotā tiesību jautājuma specifiku, jo gadījumā ja tas nebūs izdarīts, tiktu zaudēta speciālo tiesu nozīme un vēlamais mērķis netiktu sasniegts.

8.) Ārvalstu prakse parāda ka specializētās tiesas tiešām var kalpot sabiedrības interesēm un tam ir liels potenciāls tiesību aizsardzības jomā.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

Izmantotā literatūra

- 1.)Компетенция Суда по интеллектуальным правам определяется статьей 34 Арбитражного процессуального кодекса Российской Федерации. Pieejams: <http://ipc.arbitr.ru/process/analitika/info> [Aplūkots 205.gada 7.decembrī];
- 2.) Zīle Z.L. Tiesu varas robežas. Likums un tiesības. 3.sējums, Nr.7(23), 2001.gada jūlijs;
- 3.)Valsts vienotā datorizētā zemesgrāmata. Apraksts un vēsture. Pieejams: <http://www.zemesgramata.lv/?cid=13>;
- 4.) V. Bukovskis. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: Autora izdevums, 1933;
- 5.) Tieslietu ministrija. Pāreja uz „tīro instanču” tiesu sistēmu turpinās. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/pareja-uz-tiro-instancu-tiesu-sistemu-turpinas>;
- 6.)The Insurance Court. Pieejams: <http://www.vakuutusoikeus.fi/en/index/theinsurancecourt-aspacialcourtoflaw.html>
- 7.)The Copenhagen Maritime and Commercial Court. Pieejams: <http://www.domstol.dk/om/otherlanguages/english/thedanishjudicialsystem/maritimeandcommercialcourt/Pages/default.aspx>
- 8.) Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/speciāls>;
- 9.) Queensland courts. Pieejams: <http://www.courts.qld.gov.au/courts>
- 10.) Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālas tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004;
- 11.) Piekritība – Latvija. Eiropas Tiesiskās sadarbības tīkls civillietās un komercietās. Pieejams:
- 12.) Pankovska E. Jelgavas tiesa attaisno cerības, specializētās tiesas netiek plānotas. Dienas bizness. Pieejams: <http://www.db.lv/laikraksta-arhivs/juridiskie-pakalpojumi/jelgavas-tiesa-attaisno-ceribas-specializetas-tiesas-netiek-planotas-426551>;
- 13.) Osipova S., Strupišs A., Rieba A. Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves. Jurista Vārds. 2010.gada 9.marts. Nr.10 (605). Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/206150-tiesu-varas-neatkaribas-un-efektivitates-palielinasanas-un-nostiprinanas-rezerves/>;
- 14.) Meikališa A. Tiesu vara Latvijā. Rīga: „Avots”, 1997;
- 15.) Marknadsdomstolen The Swedish Market Court Pieejams: <http://www.marknadsdomstolen.se/the-swedish-market-court>

16.) LR Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka palattiesības. Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011;

17.) LR Ministru kabineta tiesību aktu projekti. Tiesu iekārtas attīstības pamatnostādnes 2009.–2015.gadam. Apstiprinātas ar Ministru kabineta 2009.gada 7.oktobra rīkojumu Nr.685 (prot. Nr.60,41.§). Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40115639>;

18.) Latvijas tiesību vēsture (1914 - 2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Prof.Dr.iur.D.A.Lēbera red. Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000;

19.) Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013;

20.) Labour courts of Finland. Pieejams: <http://www.tyotuomioistuini.fi/en/index/labourcourtnew/competence.html>
<https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce32120061229lv00010331.pdf>;
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16677/819460WP0Devel00Box379851B00PUBLIC0.pdf?sequence=1>;
https://e-justice.europa.eu/content_jurisdiction-85-lv-maximizeMS_EJN-lv.do?member=1;
<http://siteresources.worldbank.org/INTLAWJUSTINST/Resources/SpecializedCourtsCazadet.pdf>;

21.) Gramckow H., Walsh B. Developing Specialized Court Services. International Experiences and Lessons Learned. Legal Vice Presidency. The World Bank, 2013. Pieejams:

22.) Finnish courts. High Court of Impeachment. Pieejams: <http://www.oikeus.fi/tuomioistuimet/en/index/highcourtofimpeachment.html>

23.) Finigan M.W., Shannon M.C., Cox A. .The Impact of a Mature Drug Court Over 10 Years of Operation: Recidivism and Costs (Final Report). Washington: NPC Research, 2007. Pieejams: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/219225.pdf>;

24.) Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs Christoph Schewe (Kristofa Ševes), Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014;

25.) Eiropas Savienība. Līguma par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līguma konsolidētās versijas. Pieejams:

26.) E.Pankovska, 2015.gada 27.janvāris. Jelgavas tiesa attaisno cerības, specializētās tiesas netiek plānotas. Pieejams: <http://www.db.lv/laikraksta-arhivs/juridiskie-pakalpojumi/jelgavas-tiesa-attaisno-ceribas-specializetas-tiesas-netiek-planotas-426551>

27.) CVRIA Civildienesta tiesas Apraksts. Pieejams: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/T5_5230/#procédure [aplūkots 2015.gada 04.decembrī]

28.) Council of Europe. Human Rights and Rule of Law. Working Party of the CCJE. Report of the 22nd Meeting. Strasbourg, 19 April 2012. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1949541&Site=&BackColorInternet=B9BDEE&BackColorIntranet=FFCD4F&BackColorLogged=FFC679>;

29.) Civilprocesa likuma komentāri. Papildinātais izdevums. Autoru kolektīvs. Prof. K.Torgāna un M.Dudeļa vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2001;

30.) Cazalet E. Specialised courts: Are they a „quick fix” of a long – term improvement in the quality of justice? Pieejams:

31.) Bundesarbeitsgericht - Federal Labour Court. Pieejams: <http://www.bundesarbeitsgericht.de/englisch/general.html>

32.) Arbetsdomstolen Presentation of the Swedish Labour Court. Pieejams: <http://www.arbetsdomstolen.se/pages/page.asp?lngID=7&lngLangID=1>

33.) A.Aksenoks Pētījums Lietu sadales kārtība tiesās. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/files/archieve/lv_documents_projekti_1621_Par_lietu_sadali.doc

Normatīvie akti

1.LR likums. Bāriņtiesas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=139369>
[aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

2.LR likums. Bāriņtiesas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=139369>
[aplūkots 2015.gada 13.decembrī]

3.) LR likums. Šķīrējtiesu likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=269189>;

4.) LR likums. Satversmes tiesas likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=63354>;

5.) LR likums. LR Satversme. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>;

6.) LR likums. Likums „Par tiesu varu”. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=62847>;

7.) LR likums. Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumi (01.06.1920.). Grām.: Lazdiņš J., Kučs A., Pleps J., Kusiņš G. Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015;

8.) LR likums. Krimināllikums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966>;

9.) LR likums. Deklarācija par Latvijas valsti (27.05.1920.). Grām.: Lazdiņš J., Kučs A., Pleps J., Kusiņš G. Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015;

10.) LR likums. Civilprocesa likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=50500>;

11.) Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/267428-grozijums-latvijas-republikas-satversme>;

Juridiskās prakses materiāli

1.LR Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr. SKC921/2011

2.) Satversmes tiesas 2010.gada 25.novembra spriedums lietā Nr. 2010-06-01;

3.) Satversmes tiesas 2010.gada 17.maija spriedums lietā Nr. 2009-93-01;

4.) Satversmes tiesas 2006.gada 20.decembra spriedums lietā Nr. 2006-12-01;

5.) Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2001-10-01

6.) Rasnačs L. Promocijas darbs: Jurisdikcija un tās noteikšana civiltiesiska rakstura lietās. Pieejams:

http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/kopsavilkums_Lauris_Rasna%C4%8Ds_LV.pdf;